BECHYNOTH OŁAM.

Panu H: M: Pettynowi
aktorowi c: k: pod tyt: Izraelita
dowód
szczerego poważania
składa
Roman

BECHYNOTH OŁAM

ROZMYŚLANIA

O ŚWIECIE.

PRZEŁOŻYŁ

Z JĘZYKA HEBRAJSKIEGO

Jakob Tugendhold.

WARSZAWA.

W Drukarni Stanisława Strąbskiego ,
przy ulicy Daniłowiczowskiej Nr. 617, w dawnej Bibliotece
Załuskich.

1846.

Wolno drukować, z warunkiem złożenia w Komitecie Cenzury, wydrukowanych prawem przepisanéj liczby exemplarzy.

W Warszawie dnia $^{14}/_{26}$ Maja 1845.

Cenzor star. Nacz. Komit. Cen.

Niezabitowski.

PRZYPISANIE.

Zwyczaj to był u starożytnych Hebrajczyków narodowy, poleceniem Bożém wprowadzony: że pierwiastki owoców własnym znojem wypielęgnowanych, po każdym ich zbiorze, na ołtarz Pański składali. Czynili to w dowód najgłębszéj czci i wdzięczności, tak za oswobodzenie przodków z ciężkiéj niedoli, jako też za użyczoną im samym opiekę dobroczynną (1).

(1) Vta. Księga Mojż. rozdział 26.

Świątobliwe uczucia dziękczynne w hymnie uroczystym wylane ([2]), każdemu z uczestników obchodu takiego łzy radości wyciskały. Na widok zamożnego dawcy nie rumienił się ubogi; jego pęczek owoców w koszyku z wici uplecionym ([3]), z tą samą życzliwością patryarchalną przyjmował kapłan, co świetne bogacza płody na wytwornych tacach przyniesione. Pojmowali wszyscy, że ani ilość, ani cena, ale pokora, szczerość i chęć dobra, stanowią wartość ofiary. Wiedzieli wszyscy, że Pan Zastępów, nie z cedrów wyniosłych, ale z prostego krzaku okazał się pierwszemu znękanego ludu pasterzowi ([4]). Wiedzieli, że Najwyższy nie na górach niebotycznych, nie wśród uroczych okolic, ale na skromnym w pu-

([2], [3]) Oddział 3ci w Mysznie Traktat Bykurym.

szczy pagórku, majestatycznego objawienia swojego dokonał ([5]). Wszyscy z rzewném zachwyceniem słyszeli miły dźwięk lutni ukoronowanego wieszcza, który duchem Bożym natchniony, w pieniach swoich, tę wielką zwiastował prawdę, tę drogą ogłosił pociechę: „że Panu przedwiecznemu, *umysł skruszony najmilszą jest ofiarą*” ([6]).

Błogie spojrzenie na obraz owego świętego zwyczaju i owych wzniosłych prawd, rylcem Bożym uwiecznionych, ośmiela mnie poświęcić **Wam dostojne Osoby**, których Zwierzchnictwu i Opiece winienem wszystko, nową w tym roku pracę moję, z osnowy i celu zbawienną.

([4] [5]) 2ga. K. s. Moj. r. 8 i 19.
([6]) Psalm. 51, w. 19.

Raczcie przyjąć małą tę ofiarę od sługi, który hołdując szlachetnéj skromności Waszéj, pod zasłoną tylko, śmié wspomniéć o użyczonych mu względach wspaniałomyślnych. I dlatego, składa on ofiarę swoję bez nazwisk, bez kadzidła i bez ozdoby, w pokorze, w cichém uwielbieniu, łzą tylko wdzięczności zroszoną.

Tłumacz.

SPIS
DOSTOJNYCH I SZANOWNYCH
PRENUMERATORÓW,
porządkiem alfabetyczno-słownikowym.

Jaśnie Oświecony Książę Namiestnik Królestwa, exemplarzy 75

Dostojna i dobroczynna osoba duchowna z St. Petersburga, exemplarzy 25

	exemp.
Alexandrowicz, Czł. Ekon. Ad. R. D. S. T. .	6
Abramsohn S. Czł. Rady Szcz. D. p. i Doz. S.	2
Abramsohn A.	3
Bandtkie R. S. Czł. Kom. Rząd. Sprawied. . .	2
Becker Missyonarz Tow. Angl.	3
Biernacki Ł. R. S. Członek K. R. S. W. i D.	2
Bogdański, Radz. Wydz. Wojs. R. G. Rad. .	1
Bogdański, Naczel. Wydz. Cyw. K. R. S. . . .	
Borakowski, R. S. Dyr. Wydz. K. R. S.	2
Borkowski, Sekr. kl. I K. R. S.	

exemp.

Brujewicz, R. R. S. Dyrek. Wydz. przemysłu i kunszt. w K. R. S. W. i D. 3
Brzozowski, Urzęd. N. Izby Obr. ....
Baumritter Israel 6
Baurertz Dawid 3
Behrens ....
Berenstein J. ....
Bereksohn Michał ....
Bersohn, M. Czł. Kom. Ob. R. Sz. D. Przyt. Sier. i ub. dozoru szkół z P. w D. Bóż. 10
Blumberg Salomon 6
Brüner Rosalia, Opiekunka D. P. S. i ub. . 5

Ciechanowski, Ref. St. Czł. K. R. P. i S. . . .
Celniker Jakób ....
Cohn D. Człon. oddz. Dobrocz. wyzn. Mojż. . 2
Cohn Mathias 3

Drzewiecki R. S. Członek Senatu ....

Eliaszewicz, Rz. Radca St. Dyrektor kancel. J. O. X. Namiestnika Królestwa . . . .
Engelhardt, Dyrektor Banku Pol. ....
Erlich Ch. 2
Erlich S. ....
Eichelbaum Leo (obywatel z Prus) 2
Eiger Mojżesz 2
Epstein Zymel Czł. Rady S. D. P. i D. B. . . . 15
Ettinger M. ....

Faltz, Senator, Czł. Rady Wych. Pub. . . . . .

exemp.

Frankowski, Dyrektor Gim. Real. 2
Fraenkel Józef . . . .
Feigenblatt J. Ch. . . . .
Feinkind, Czł. Doz. Bóż. 5
Feldhusen N. 2
Flatow J. Bankier 6
Flatau L. 2
Freund M. 5

Golicyn Książę, Dyrektor poczty 2
Głowacki, urzędnik K. R. Sprawiedl. . . . . . .
Goldinger F. W. . . . .
Gostkowski Nacz. Wydz. w K. R. S. W. i D.
Graybner Radca Stanu, Prezydent M. W. . . 2
Gerstenzweig M. 3
Glücksberg, Człon. Rady Szpit. i Doz. Bóżn. 2
Glückson J. Człon. oddz. dobroczyn. W. M. . 2
Goldman Abr. 5
Goldreich (z Lublina) . . . .
Goldstand, Radca handl. Bankier 6
Gradenwitz 2

Hlebowicz, Czł. Rady Wych. Wizyt. szkół . . 2
Halle G. Ch. 2
Halpern F. 2
Hanfblum Herman . . . .
Hempel M. 2
Hirschberg M. 2

exemp.

Hirschfeld J. . . . .

Hourwitz M. 3

Hourwitz M. z Łęczycy . . . .

Jewecki Orest R. St. Nacz. Wydz. II, Kanc. J. O. Księcia Namiestnika Królestwa .

Jewelski, Inspektor skł. gł. tab. w W. . . . .

Janasz Józ. Obyw. poczest. Czł. K. O. i Rady szcz. domu przyt. s. i ub. wyz. Mojż. . . 10

Janasz M. . . . .

Jaspisstein Jakób 2

Kancellarya Jaśnie Wielmoż. Arcy-Biskupa Warszawskiego i Nowogieorgiewskiego 5

Kaliński R. S. Członek Senatu 3

Kalińska Marcyanna z *Biernackich* . . . .

Kamieński Nacz. Wyd. Wyz. K. R. Sprawiedl.

Konopka Dyrektor Kanc. K. R. S. W. i D. . .

Kossakowski urzędnik K. R. S. . . . .

Krasiński Hr. Generał Adj. J. C. M. Członek Rady państwa 2

Kozłowski R. S. Dyrektor Wydz. Wyznań . .

Kronenberg Leop. Czł. Ekon. Ad. R. D. S. T. 9

Kropiwnicki Budowniczy M. W. . . . .

Krzyżanowski Dr. Filoz. Czł. Rady Wychow.

Kaftal S. 10

Kempner Rosalia 6

Klawir B. z Lublina . . . .

Konitz Leon Dr. Med. 3

Körner M. E. 5

exemp.

Kornfeld S. . . . .
Krasnopolska S. i Krasnopolska A. 6
Kronenthal A. i Krygier. 2

Le Brun R. S. Sekr. St. przy N. Rad. Adm. . .
Landau Aug. . . . .
Lande Joz. i Lande Sam. 2
Landstein Sam. 3
L. Lesser 5
Lesser L. Czł. i Kas. Rady Scz. D. P. S. i ub.
Libas Lud. Czł. Kom. Ob. 8
Löwenberg L. Czł. Rady D. S. P. S. i ub. . . 6
Lewenstein Louis 2
Lotte Pinkus 2
Lotrynger F. 2
Lubelski Dr. Med. . . . .
Lubelsk L. . . . .

Ławrynowicz Naczel. służby ogól. N. J. O. . .
Łotocki Protojeréj Człon. K. D. P. . . . .
Łubkowski Naczel. Kanc. Banku Pol. . . . . .
Łysiński R. S. Członek Senatu 2
Mackiewicz Naczelnik Adm. O. N. W. . . . . .
Morawski T. R. Dyrektór Gł. K. R. P. i S. .
Muchanow Rz. R. St. Zarządz. O. N. W. . . . 10
Magnus K. 2
Majer bracia bankierowie 2
Maliniak J. 2
Majzner E. 2
Moszkowski Eliasz 3

exemp.

Moszkowscy bracia Marcus, Izaak i Aron . . . 3
Muszkat M. 2

Nadwrocki Sekr. JW. Arcy Bisk. War i Now.
Niepokojczycki R. S. V. Prezes Banku Pol. .
Niezabitowski Cen. St. Nacz. Kanc. W. K. C.
Nowicki Officyał. Kated. Czł. K. R. S. W. i D. 2

Natansohn S. Czł. Kom. Ob. 3
Nirenstein G. . . . .

Ponomarew, R. D. Naczelnik Wydz. Wojsk. w Kanc. J. O. Ks. Namiestnika Królest.
Przedpełski Radca prawny A. O. N. W. . . . .

Posner S. M. *właściciel dóbr Kuchary* 3
Posner Peretz . . . .

Radomiński Ref. St. Wizytator szkół . . . . .
Rawicz Radca handlowy 2
Rejnhardt K. Dr. Med. Radca Stanu, pomocnik Inspektora gł. służby zdrowia . . . 3
Romiszowski, urzędnik K. R. S. W. i D. . . .
Rościński F. Pomocn. Nacz. Pr. X. Dep. . . . .
Rosenfeld Jan . . . .
Rutkowski Nacz. w W. w K. R. S. W. i D. .
Rzempoluski A. Prezes Tryb. II, G. W. . . . .

Redler M. 3
Rosen J. S. Obywatel poczest. Bankier, Czł. Komit. Obyw 15

exemp.

Rosen Mathias Obyw. poczest. Czł. K. O. Opiekun prez. w Rad. Szcz. D. Przyt. S. i ub. W. M. oraz Prezyd. w D. S. E. 25
Rosen Marcus 2
Rosen Wolf 2
Rosenberg Michel 3
Rothwand Mat. Lekarz kl. I, w Łęczycy . . .
Rothwand Mik. . . . .
Rothwand Jakób Sekret. Doz. Bóżn. w War.

Storożenko, Tajny Rad. Senator Dyr. Głów. Prezyd. Kom. Rząd. S. W. i D. . . . . . .
Sturgalski Rewizor Guber. D. S. T. . . . .
Sufczyński Nacz. Wydz. Nauk. w O. N. W. . .
Szwejkowski P. Pułkownik Żandarmeryi . .
Sachs M. 2
Serdyner A. 3
Słupowski W. w Działoszycach . . . .
Sottenberg Boruch 2
Sternberg M. . . . .

Tołstoj Hr. Generał Lejt. Zarządzający nacz. służbą spisu i zaciągu Wojs. w Króles. 6
Turkułł T. R. Minister Sekretarz Stanu Królestwa Polskiego 10
Temkin Dawid 3
Titelman D. i Tottemberg M. B. 2
Tugendhold Wolf, Obywat. poczest. Lektor Literat. hebr. w Komit. Cenz. Wileńs.

exemp.

Uwarow, R. T. R. Minister Oświecenia Narodowego 15

Vidal Lud. Naczel. Wydz. w Banku Polskim.

Werner Refer. Stanu Naczel. Urzędu Loteryi 3
Wierzbicki J. Burmistrz M. Dz. . . . .
Wiorogórski Star. Radca N. Izby Obr. . . . . .
Wnorowski X. N. A. R. K. . . . .
Wolf August Nauczyciel Rządowy 2
Wojszycki Dyrektor Kancel. N. Izby Obr. . .
Wyczechowski R. T. Dyrektor Główn. Prez. w Kom. Rząd. Sprawiedl. . . . .
Wawelberg N. . . . .
Weinberg Jsaak . . . .
Weinberg Julian Dr. Lekarz domu Przytułku Sierot i ub. wyzn. Mojż. . . . .
Weinberg z J. Jakobsohn 2
Wejnholtz S. M. 2
Weintraub Mendel i Wełna W. A. 2
Winiawer Abr. czł. Kom. Ob. oraz Dozoru Bóżniczego w Warszawie 5
Winiawer N. i Włodawer S. L. 2
Wodzisławski M. . . . .

Dawidsohn Ch. Rabin Gminy Warszawskiéj
Dozór Bóżniczy w Działoszycach 3

KRÓTKI RYS

historyi języka i literatury hebrajskiéj.

K*tokolwiek szczycić się może* wyznawaniem *religii* objawionéj, która obok bojaźni Boga, miłość bliźniego jako główną poleca zasadę; ktokolwiek przejęty poznaniem godności człowieka, *poczytuje za miły obowiązek: badanie* początku takowéj religii, pierwiastkowego jéj rozwinięcia się, dalszego postępu i wynikłych późniéj następstw; ktokolwiek wreszcie oddany naukom, a szczególniéj zawodowi literackiemu, uznaje potrzebę szukania w starożytnych

tności zabytkach, prawdziwéj piękności wymowy, piękności, która się najświetniéj wydaje w zbawiennych i szczytnych myślach, w jędrnych i krótkich wyrażeniach, w giętkich i śmiałych zwrotach, nakoniec w poważnéj harmonii po ogólnym toku wysłowienia się rozlanéj; ktokolwiek mówię ma to wszystko za święte i miłe, temu *literatura hebrajska*, cechę najodleglejszéj starożytności na sobie nosząca, nie może i nie powinna być obojętną.

W piérwszym i głównym języka tego zbiorze, słusznie Pismo święte zwanym, napotyka czytelnik uważny za każdym prawie krokiem nowe, równie umysłowi jak sercu ludzkiemu drogie pomniki wieków odległych. Napotyka słowa i prawdy boskie, nienaruszone zasady czystéj moralności, nieoszaco-

wane polecenia cnót towarzyskich, ustawy i zwyczaje niektórych narodów gruzami przeszłości przywalonych. Napotyka zdumiewające przykłady bogobojności, której święty ogień tak silnie zagrzéwa dusze szlachetne, że one chętnie wszelkie dobro ziemskie, własną nawet istotę swoję w sprawie Boga poświęcają. Na czele takiego *grona wybranych*, spostrzegamy piérwszego z patryarchów, piérwszego w wieku swoim wskrzesiciela wiary w prawdziwego Boga. Z świątobliwém wzruszeniem widzimy, jak ta wiara *nadludzką* go uzbraja odwagą do wstąpienia wśród płomieni gorejących [1], jak ona trawiąc w nim uczucia

(1) Jestto legenda starożytna, na pewnych miejscach Pisma śgo wsparta i wielką powagą usankcyonowana. Znakomity autor i poeta hebr. Salomon Kohn z Hamburga, przerobił ją i wydał przed kilkudziesiąt laty w wybornym stylu hebr.

najtkliwsze, uczucia ojcowskie, tak dalece go wynosi nad wysoką potęgę przyrodzenia, iż to co mu nad samo życie milsze, jedyne najukochańsze dziécię, własną jego ręką paść ma ofiarą w dowód posłuszeństwa ku najwyższéj Istocie. Napotyka wreszcie czytelnik uważny tak rozrzewniające widoki miłości rodzicielskiéj i synowskiéj, przywiązania braterskiego i szczeréj przyjaźni, jako też wielkie obrazy poświęcenia się bohaterskiego i niewymownie drogiéj miłości ku ziemi rodzinnéj.

Językowi hebrajskiemu nie zbywa na żadnéj własności, ozdobę krasomówstwa stanowiącéj. Owszem obfituje we wszelkiego rodzaju postacie

pod tyt.: „Wybawienie Abrahama z Urkasdym"; ja zaś ogłosiłem ją r. 1840 w przekładzie polskim pod tyt.: „Piérwsza wskrzeszona myśl o istnieniu Boga."

i nadobne składni toki, a tam gdzie rzecz nie należy do sfery światowéj, język ten szczególne ma swoje skarbce, szczególne ozdoby natchnienia, jakiemi inne przewyższa języki. Nigdy atoli tłumaczenie najdokładniejsze nie zdoła tych ostatnich zalet w prawdziwém oddać świetle; są one tak ściśle z samą naturą języka i duchem literatury hebr. skojarzone, że wyłączne *jego dziedzictwo* stanowią i w najdoskonalszym przelewie, mniéj więcéj ginąć muszą.

I dlatego sławni w dziejach teologicznych *ojcowie kościoła* chrześ.: *Hieronim*, Augustyn, i Erazm z Roterdamu, mocno zalecają teologom chrześciańskim poznanie oryginalnego języka hebr. Pierwszy czyni to przez powtarzanie w dziełach swoich słusznego twierdzenia: „iż sam text hebrajski

w Piśmie śtém, jest zródłem (fons), a tłumaczenia i wykłady jego, tylko strumykami (rivuli)." Drugi przez uznanie rzeczywistości tego twierdzenia. Trzeci nakoniec przez dobitne wyrokowanie: „iż między innemi, umiejętność języka hebr. główną ma być podstawą do nauk bogosłownych."

Napomnienia te, uroczystą znamionowane powagą, równie jak własne *późniejszych czcigodnych mężów* przekonanie, skuteczną były przyczyną, że we wszystkich prawie wiekach, a szczególniéj w upłynionym i bieżącym, u wszystkich niemal narodów ucywilizowanych, starannie pracowano nad poznaniem języka i literatury Hebrajczyków. Naród niemiecki może sobie rościć prawo do pierwszeństwa, liczne mając tego dowody. Między innymi Buxtorfowie, Rejchlin, Michaelis, Eichhorn, Herder, Jan Jahn, Gezeniusz,

Rosenmiller i *Delicz*, świetnie się w tego rodzaju pracach wsławili.

Literatura słowiańska, która mało jeszcze w téj materyi okazać może płodów, zdaje się wymagać po szanownych i uzdatnionych jéj zwolennikach, pilnego krzątania się około wydania potrzebnych narzędzi do uprawy owéj świętéj roli, która tutaj, wśród kwitnących niw różnego rodzaju filologii, jeszcze prawie odłogiem leży.

Mowa hebrajska, ta poważna piérwszych świata języków matka, ta święta prawd boskich zachowawczyni, spoglądając z uprzejmą wdzięcznością na literaturę słowiańską, która w różnych czasach najdroższe jéj skarby na łonie swojém przedstawiała i coraz większą darzy ją troskliwością ([1]), czule ją bła-

([1]) **Różne mamy edycye przekładu Pisma śgo w języku rossyjskim i polskim; a wykładana w akademiach duchownych i seminaryach rossyjskich**

ga, aby się nie *zraziła* starą i nieznajomą jéj postacią, z którą kilka wspólnych i wyrazistych rysów po-

filologia oryentalna, ułatwia duchowieństwu prawo-sławnemu gruntowne poznanie języka hebr. Między innymi teraz żyjącymi teologami rossyjskimi, znającymi dokładnie język hebr., świetnie się odznacza J. X. Protojeréj Pawski, który napisał chrestomatyą i grammatykę hebr. w języku rossyjskim, przez znawców wielce chwaloną. Wnioskować także można, iż z licznego grona uczonych *Słowian, którzy w filologii wschodniéj* i przedmiotach *starożytności, szczególniéj teologicznéj* chwalebnie pracowali, jak np. co do Polaków: Jakób Wujek, Wojciech Nowopolski, Piotr Skarga, Józef Dąbrowski (o którym Eichhorn wspomina w swojém dziele: *Einleitung ins alte Testament* na *str.* 146), Jabłoński i *późniejsi*, wielu zapewne *musiało* znać *literaturę i język* hebrajski. Z ostatnich, *nieśmiertelny w dziejach* nauk i oświaty polskiéj Tadeusz Czacki, tudzież Szymon Żukowski professor b. uniwersytetu wileńskiego; piérwszy przez dzieło swoje p. t.: Rozprawa o żydach; drugi przez kilka płodów do nauczenia się języka hebr. użytecznych, wielką w téj mierze uczynili przysługę literaturze polskiéj.

siada ([1]). Wynurzając ona szczére zapewnienie, iż od poznania zewnętrznego jéj układu, istotne zależy odkrycie prawdziwych jéj wdzięków i zbawiennéj osnowy, wiele obiecuje literaturze słowiańskiéj korzyści. Szlachetną bowiem odzywa się otwartością: jeśli nie wznoszę twojego kochana Sarmatów literaturo blasku, który i bez pomocy *mojéj wierną pracą zwolenników* twoich dzielnie wzrasta, zdołam przecież

([1]) Jak w słowiańskich językach tak i w hebrajskim, wspólna jest swoboda składni; nadto rodzajowanie, liczbowanie i *przypadkowanie* rzeczowników *i przymiotników*, zależy od litery lub sylaby ostatniéj, nie zaś od osobnych jak w innych żyjących językach przedimków. Również w słowach oznaczenie czasu, osoby, rodzaju i liczby jedynie od zakończenia zawisło. Naostatek (co uderzającém jest podobieństwem), wyraźna także jest różnica w czasie przeszłym osoby 2giéj względnie na rodzaj: np. אָמַרְתָּ mówiłeś, אָמַרְתְּ mówiłaś; אֲמַרְתֶּם mówiliście, אֲמַרְתֶּן mówiłyście.

do uroczystéj twéj przyczynić się powagi.

Co do poezyi hebrajskiéj, wyznać trzeba, że starożytna żadnego nie ma rymu (mówię starożytna, bo poeci hebrajscy nowszych czasów, już i rym dźwięczny zaprowadzili); lecz brak ten sowicie wynagrodzonym zostaje przez pełną i harmonijną miarę, jako też przez owę sprężystą *krótkość* i *wzniosłą bujność*, które są duszą prawdziwéj poezyi.

Przystępując do skreślenia krótkiego rysu historyi języka i literatury hebr., uprzedzam szanownego *czytelnika*, że w uskutecznieniu tego, bez oglądania się na zdania profanów i domysły krytyki, trzymać się jedynie będę ducha Pisma śgo i tradycyi starożytnéj narodu hebr.

* *
*

Na łonie dziecińśtwa świata, na samym początku zajaśnienia złotego wieku, pod czystém wschodu niebem, na kwiecistéj i płodnéj Edenu ziemi, mowa hebrajska wschodzi i dzielnie zaraz wzrasta. Nią Bóg przedwieczny twórczą objawia wolę swoję, martwemu przyrodzeniu ożywienie się nakazuje i wszystko z nicości wyprowadza. Nią *przodkowie całego rodu ludzkiego mówią* i między potomków swoich ją zaprowadzają. W niéj najpiérwsze czułe dziękczynienia i błagalna cześć Najwyższemu należne, ku niebu się wznoszą.

Język ten dostawszy się przez różne po Adamie pokolenia do Noego, tego nowego za wolą Opatrzności wskrzesiciela rodu ludzkiego, zachowany był w pierwiastkowéj czystości swojéj szczególnie w pokoleniu Szem; aż na-

reszcie w czasach potomka jego *Ebher* na ziemi babilońskiéj ([1]), piérwszy za wolą Boga doznał ciosu, zostawszy podzielony na liczne dyalekty i odrębnym nawet uległszy odmianom. Pomino tego prawdziwy język hebrajski utrzymywał się w témże pokoleniu Ebher ([2]), aż do potomka jego Abrahama, z którym *Bóg* święte zawarł przymierze, i któremu *udanie się do ziemi Kanaan zalecił.*

Ziemia Kanaan staje się więc drugą kolébką języka hebrajskiego, który roz-

([1]) Po hebrajsku בבל Babhel, od słowa בָּלַל bałał, *pomieszać.*

([2]) Dwojakie jest zdanie względem *nadanego* językowi świętemu, przydomku Ebher, לשון עבר język ebrajski. Jedni twierdzą, że wyraz עבר Ebher jest imię własne, o którém powyżéj mowa; drudzy, że wyraz ten jest przyimkiem, znaczącym: *za*, vel *z tamtéj strony*, a zatém ściąga się do patryarchy Abrahama, który był z tamtéj strony rzéki Euphratu, i który mianowany jest (1 k. m. r. 14, 18) עִבְרִי Ebrajczyk.

krzewiwszy się wśród potomków patryarchy Abrahama a szczególniéj Jakóba, przeniesiony został przez 12 jego pokoleń na ziemię Egiptu. Tu mimo najsroższéj niewoli jarzma, potomkowie świętych patryarchów nie odstępują przodków mowy, téj dziedzictwa narodowego wspaniałéj cechy i ozdoby ([1]). Z dalszém uciemiężeniem a zarazem *ubywaniem tych, którzy językiem* hebr. mówili, byłby on może szczupłe szczątki, albo same tylko nazwisko po sobie zostawując, zupełnie wygasł. Lecz inną była wola Tego, który jest *Panem całego* stworzenia, którego prawica obala i dźwiga pań-

([1]) Starożytna tradycya (Medrasz Raba na 3cią księgę Mojż. rozd. 32) niesie: że Izraelici dla 4ch rzeczy z Egiptu wybawieni zostali: że nie odmienili 1) ani imion swoich, 2) ani języka, oraz że wystrzegali się 3) obmowy i 4) rozwiozłości.

stwa, którego ojcowska litość zawsze i wszędzie jaśnieje. Chciał, aby język, który piérwszą Jego twórczą wolę zwiastował, w którym, dla usunięcia czarnéj zasłony nicości, piérwsze wyrzekł słowa: „*niech się stanie światło*[1]”, w którym Noemu ojcowski wskazał środek ujścia powszechnéj zepsutego świata zguby i drugim rodu ludzkiego zostać ojcem; *którym dał się poznać* świętym patryarchom i w *którym* piérwszemu pasterzowi zgnębionego ludu, świetne oznajmił oswobodzenie; stał się wreszcie dla całego prawie świata

[1] W dodatkach do dzieła sławnego Longina, traktującego o wzniosłości (de sublime) ten w 1ym rozdziale Pisma śgo zawarty okres (*I rzekł Bóg, niech się stanie światło, i stało się światło*), wystawiony jest, jako najstarożytniejsza wzniosłość, po któréj mnóstwo podobnych szczytności retorycznych, w oryginalnym zwłaszcza texcie Pisma śgo napotykać można.

nienaruszonym skarbcem najważniejszych zasad religii. Ogłosił w nim bowiem 10 przykazań i inne ustawy ku prawdziwéj szczęśliwości zmierzające, a przez to, najważniejsza stanęła dla języka patryarchalnego epoka.

Przebiegając okiem uważném pięć ksiąg Mojżesza, wielkie w nich spostrzegamy wymowy bogactwa, jakiemi się język hebrajski za czasu patryarchów i Mojżesza odznaczał. Między innemi: mowa pożegnawcza, jaką patryarcha Jakób w ostatnich gasnącego życia chwilach, z natchnieniem i tkliwością miał do otaczającéj go rodziny (1). Hymn do Boga, po przejściu morza Czerwonego, przez Mojżesza i uradowanych synów Izraela śpiewany (2). Skreślony przez tegoż zakono-

(1) Isza k. M. r. 48 i 49.
(2) IIga k. M. r. 15.

dawcę rys zdarzeń ludu swojego od czasu wyjścia z niewoli egipskiéj ([1]). Jego głos napomnienia, w którym oznajmia obietnice Pańskie za ścisłe przestrzeganie zakonu, a przekleństwo i karę za odstąpienie poleceń bożych([2]). Pieśń w któréj najżywszemi maluje kolorami już ojcowską Opatrzność bożą nad znękaném w pustyni pokoleniem Jakóba, już téż grzeszny jego upadek i pełne zgrozy następstwa([3]). Wreszcie przedzgonne jego błogosławieństwo, jakiém opuszczającą trzodę swoję żegna ([4]). Te mówię szczególniéj twory Pentateuchu, świetną nacechowane wymową, budzą w duszy i sercu różne naprzemian uczucia, trwogę

([1]) Vta k. M. r. 1, 2, 3, 4.
([2]) Vta k. M. r. 28.
([3]) Vta k. M. r. 32.
([4]) Vta k. M. r. 33.

i radość, boleść i pociechę, bojaźń i nadzieję.

W czasie Jozuego (Bennuna) godnego Mojżesza ucznia i następcy, jak również w czasach następnych po nim sędziów i piérwszego króla Saula, język hebrajski znacznie postępuje. Dowodem tego jest: płynny styl historyczny w księgach Jozuego, sędziów i Samuela, tudzież niektóre wyborne w nich zawarte poezyi płody [1], aż nakoniec za panowania Dawida, prawdziwego dochodzi szczytu świetności.

Za ustaleniem się dobrego bytu i pokoju narodowego, idzie zwykle wznie-

[1] Pieśń bohatérska Dobory i Baroka (sędziowie rozd. 5), błagalne dziękczynienia Channy (1 Sam. r. 2), pienia pogrzebowe na śmierć Saula i Janatana (2 Sam. r. 1), oraz obszerna oda do Boga (2 Sam. r. 22), jaśnieją siłą, rzewnością i wdziękiem.

sienie się mowy ojczystéj. Wierne zachowanie zbawiennych przepisów religii i moralności, stosowanie się z synowskiém posłuszeństwem do praw monarchy swojego, prawdziwe wreszcie zamiłowanie pracy, pokoju i zgody, są jedynemi środkami stałego utrzymania skarbów wspomnionych. Wykroczenie zaś w tym lub owym względzie, staje się zarodem koniecznie nastąpić mającéj zguby, tak dalece, że sam język ojczysty, ten najwalniejszy filar narodowości, silnego doznawszy wstrząśnienia, chwieje się i niszczeje; a jeśli nie runie wraz z tymi, którzy nim mówili, martwym tylko kiedyś będzie świadkiem dawniejszéj ich wielkości, którą z własnéj postradali winy. —

Pod szczęśliwém wśród pokoju i narodowéj zgody panowaniem Dawida

i Salomona, kwitnący język hebrajski, wielkie, okazałe, i słodyczy pełne wydaje plony świętéj wymowy. Piękność i zwięzłość prozy, uprzejmie się stykają z wzniosłą bujnością poezyi. Psalmy Dawidowe, pieśń najprzedniejsza i przypowieści Salomona, będą zawsze w literaturze hebrajskiéj drogiemi wzorami wyższego natchnienia poezyi i nadobnéj w moralnych obrazach prostoty. Ostatniego zaś dzieło Eclesiastes, nigdy nie przestanie być obfitém źródłem myśli głębokich i budujących dla wymowy kaznodziejskiéj tematów.

Prawda, że kilka następnych, za istnienia piérwszéj w Jerozolimie świątyni Pańskiéj wieków, jeszcze nam przedstawiają szczytne utwory wymowy w proroctwach Izajasza Micheasza, Jeremiasza Ezechiela i t. w.; zdaje się jednak, że już z początkiem

panowania Rachobama, następcy Salomona, piérwszy zawięzuje się zaród przyszłego upadku języka hebr. Ubliżenie religii i moralności, zgubny duch niezgody i stronnictwa, a tém samém podział ludu izrael. na dwa państwa, naostatek oddanie się miękkości i zbytkom, prowadziły za sobą nader smutne przygody, niezliczone klęski, słabnienie wszelkich sprężyn siły narodowéj, nakoniec całkowity upadek i niewolę.

Lud izraelski w niewoli babilońskiéj zaniedbywa mowy przodków tak dalece, iż po 70letniém wygnaniu, powróciwszy do ojczyzny, lubo byt poprzedni odzyskał i lubo wieszczy głos ostatnich trzech proroków Chagiasza, Zacharyasza i Malachyasza, jeszcze uprzejmą wymową hebrajską dawał się słyszéć, już nie mówił czystą hebrajszczyzną, lecz raczéj mieszaniną

z języka chaldejskiego, oraz dyalektów aramejskiego i syryjskiego złożoną (1).

Oto najsmutniejsza języka świętego epoka, jaką porównać można z mglistym zmrokiem, po którym noc ponura czarną swą powłoką wszystko ogarnia.

Wśród owéj epoki (o kilka wieków przed erą chrześc.) zbór wielki w Jerozolimie, pod nazwą: *ansze kneses hagdoła* znany, do którego składu, Ezdrasz i wzmiankowani trzéj prorocy ostatni wchodzili, patrząc z ubolewaniem na upadek języka hebr. i obawiając się zaguby lub nadwerężenia oryginalnych ksiąg świętych, zajmował się starannie uporządkowaniem ich, a zaprowadziwszy prawidła messory-

(1) Sam prorok Nechemiasz (r. 3, w. 24), z żalem wspomina o tém zaniedbaniu języka i o nagannéj owéj mieszaninie.

tyczne (1), *zasłaniał je nazawsze, tak* od rozmyślnych lub przypadkowych uchybień, jako też od świętokradzkiego zmienienia lub sfałszowania osnowy. Nadto jeszcze, wielki ten zbór, ułożył w prawdziwym języku hebrajskim, porządek modlitw codziennych, do dziś dnia (razem z później dodanemi), jako usankcyonowana norma nabożeństwa zachowanych, *aby tym sposobem używanie języka hebr. przynajmniéj w wylaniu się* serca do Boga, nazawsze utrwalić (2).

(1) *Messora* znacząca: przekazanie prawideł co do interpunktacyi, mianowicie co do samogłosek i znamion pisarskich נקודות טעמים obok oznaczenia wyrazów, które w Piśmie śtém inaczéj się czytają, a inaczéj piszą קרי וכתיב zawiązała się za czasów zboru wielkiego, a w następnych wiekach rozwiniętą została.

(2) Bolesno widzieć, jak nadęci mędrkowie i zagorzali neologowie wyznania Mojżeszowego, usiłują między innemi owe ustanowienie staro-

Później po ustaniu tego wielkiego zboru, w trzecim wieku po powrocie z niewoli babilońskiéj (około 100 lat przed erą chrześc.) kwitnąca dawniéj wymowa hebr. całkiem prawie przez 7 wieków więdniała. Nastąpione bowiem zburzenie drugiéj świątyni Pańskiéj przez Tytusa, rozproszenie ludu izraelskiego po różnych kątach świata i brzemię gorzkich cierpień, jakim wtedy ulegał, pozbawiły go wszelkiéj spo-

żytne uchylić. Chełpiąc się wielkiém przywiązaniem do ludu swojego i chęcią niby jego dobra, całkiem zapominają, lub zapomnieć chcą, że rugując z domów bożych język hebrajski, pozbawiają służbę bożą powagi starożytnéj, przez przodków naszych, od niepamiętnych wieków szanowanéj. Zapominają, że wyrugowaniem takiém, do coraz większego ubywania znajomości i praktyki języka hebrajskiego przyczyniając się, rozmyślnie niszczą węzeł braterski, jaki rozproszone szczątki ludu tego, moralnie wiąże.

kojności *i myśli* swobodnéj, tych niezbędnych żywiołów do popisania się na polu wymowy. W nader smutnéj i długiéj téj epoce, jedyném staraniem przewodników ludu izraelskiego było: spisać i uporządkować wszelkie wykłady Pisma śgo, czyli nauki tradycyjne, iżby tym sposobem upowszechnić i zabezpieczyć w ludzie swoim, nietylko *ustawy, przepisy, obrządki* i *zwyczaje religijne, ale* nawet *różne zdania* naukowe najwięcéj teologiczne, prawidła moralności, powieści mniéj więcéj alegoryczne i gnomena, jakie po przodkach swoich *odziedziczyli.* To wszystko, bez względu, czy ustawy i przepisy takie są ciągle i wszędzie obowiązującemi, czy też ze zburzeniem 2giéj w Jerozolimie świątyni Pańskiéj (niektóre nawet przed jéj zburzeniem) praktyczną powagę swoję zupełnie

straciły [1], to wszystko mówię, mieści się w księgach znanych pod tyt. Myszna [2] i Talmud [3], zredagowanych

[1] Pomijając przepisy tyczące się ofiar i służby kapłańskiej w świątyni, bardzo wiele innych przepisów religijnych i obrządkowych z upadkiem świątyni ustały, np.: lata jubileuszowe, rozsądzenie spraw kryminalnych, chłosta małkos zwana i t. p.

[2] *Myszna*, drugie prawo, czyli zakon ustny, zebrany i zredagowany był w piérwszéj połowie 3go wieku ery chrześc. przez Rabi Jehuda Hanassy, czyli Rabenu hakadosz (święty). Jestto piérwszy wątek Talmudu, obejmujący pierwotne nauki tradycyjne, zebrane w jedno dzieło, które z 6ciu składa się tomów.

[3] Wyraz *Talmud* znaczy *nauka; Gamara* znaczy objaśnienie i rozwinięcie *Myszny*, przez rozumowania, debaty i wnioskowania. Talmud zaś obejmuje w sobie *mysznę* i *gamarę*. Są dwa Talmudy, z których jeden ma tytuł: *Talmud jeruszalmy* (jerozolimski), drugi: *Talmud babhli* (babiloński). Piérwszy zredagowany był przez Rabi Jochanan przy pomocy niektórych spółpracowników w kilkanaście lat po zamknięciu Myszny, t. j. w 2giéj połowie 3go wieku ery chrz. Drugi, przewyższający piérwszy w objętości,

nieczystym językiem hebrajskim, ale raczéj mieszaniną z hebrajskiego, chaldejskiego i aramejskiego złożoną, jako ówczasowym Izraelitom dostępną.

Po upływie 6ciu wieków od czasu zamknięcia Talmudu, na końcu 4 wieku ery chr. przypadłego, w biegu których, naczelnicy religijni, pod przydomkiem Rabanan Sabhurajy רבנן סבוראי (¹) i Geonym גאונים (²), *kolejno sławnéj* akademii

(zwykle 12 tomów) i jasności układu, zebrany, skompletowany i porządnie zredagowany został na samym końcu 4go wieku ery chrz. przez Raw Asza i Raw Hyna. Do rzędu Myszny i Talmudu, należą *księgi Syfry, Safra*, *Tosefta* i Mechylta, których układ niesystematyczny, poprzedzał redakcyą Myszny.

(¹) Rabanan Sabhurajy, znaczą: przewodnicy teologiczni, którzy wykładem ustaw tradycyjnych zajmowali się.

(²) *Geonym*, użyty tu jako tytuł, w liczbie mnogiéj, pochodzi od hebrajskiego wyrazu גאון *gaon*, znaczącego: świetność, godność, dostojeństwo. Sławny erudyta S. L. Rapoport, teraźniejszy nad-

teologicznéj Pumbadyta([1]), przewodnicząc, zajmowali się wyłącznie prawie kazuistyką i polemicznemi rozprawami w przedmiotach tradycyjno - religijnych([2]); nowa nastąpiła dla literatury hebrajskiéj epoka, która odrodzenie się jéj godności zapowiedziała.

rabin pragski w Czechach, z uwagi że wyraz hebrajski *gaon* znajduje się wszędzie w Piśmie ś., jedynie jako *substantivum abstractum*, a nigdy jako *concretum*, wyprowadza źródłosłów tytułu *Gaon* (l. m. gaonym), z arabskiego wyrazu *gawon*, znaczącego *władyk*. Tym więc sposobem znaczyłby tu w przenośni: „Zwierzchnicy teologiczni."

([1]) W owych wiekach, t. j. od 6 do 11 ery chrześc., trzy sławne istniały akademie, teologii starozakonnéj poświęcone, t. j.: Pumbadyta, Naburdua i Sura. Byłyto imiona własne 3ch miast babilońskich nad Euphratem położonych.

([2]) Jednakowoż dwaj szczególnie z tychże Gaonym (których liczba w kolejném następstwie doszła pięćdziesiąt kilku), mianowicie Raw Sadja Gaon i Raw Haj Gaon ostatni z pocztu Gaonym, chlubnie także popisali się pracami naukowemi pod względem grammatycznym i exegetycznym.

Jakoż wieki 11, 12, 13, 14 i 15 ery chrz., obfitowały w mężów uczonych, wybornemi wsławionych pracami, równie w materyach teologicznych, filozoficznych, astronomicznych, matematycznych i lekarskich, jako też w przedmiocie filologicznym co do grammatyki i retoryki, przez co literaturę hebrajską z poniżonego stanu zaniedbania wydźwignęli, *i nowemi zdobiącemi ją* plonami uposażyli.

Z długiego szeregu tych szanownych i uczonych autorów, o kilkunastu tylko z liczby celujących wspomnę:

1. **Raw Izaak Alfas**, rodem z Afryki, w Hiszpanii zamieszkały i zmarły, autor systematycznego dzieła *Alfassy*, żył w środku wieku 11 ery chrz. (1).

(1) Vide Jost's allgem. Geschichte des Isr. Volks, tom 2gi str. 252, oraz De Rossi Histori-

2. **Salomon Izaaki (Raszy)**, rodem Francuz, najsławniejszy komentator Pisma świętego i Talmudu, żył w 2iéj połowie 11 wieku ery ch. (¹).
3. **Salomon Gabirol**, rodem z Malagi, filozof, filolog i poeta, żył w środku 11 wieku (²).
4. **Juda Halewi**, z Andaluzyi, również filozof, filolog i poeta, autor sławnego dzieła teologiczno-filozoficznego p. t. *Kusry*, o którém wspomniałem w zeszłoroczném pracy swojéj p. t.: *Skazówki prawdy i zgody pod względem różnicy wyznań*, na str. 10; żył w 1széj połowie 12 wieku (³).

sches Wörterbuch der jüdischen Schriftsteller str. 36, 37.

(¹) Jost. t. 2 str. 374. De Rossi str. 125, 129.
(²) Jost. t. 2 str. 254. De Rossi str. 108.
(³) Jost. t. 2 str. 254. De Rossi str. 142, 3, 4

5. **Abraham ben Ezra (Aben Ezra)** z Toludy, teolog, filozof, astronom, retoryk i lekarz, żył w 1 i 2giej połowie wieku 12 (¹).
6. **Rabenu Bechaja ben Józef,** w Hiszpanii, teolog, filozof i moralista, autor sławnego dzieła *Chowas halwówas,* żył w wieku 12 (²).
7. **Mojżesz Majmoni** w skróceniu **Rambam (Majmonides)**, rodem z Hiszpanii, teolog, filozof, filolog, astronom i lekarz nadworny Saladyna w Kairze, żył w wieku 12 (³).
8. **Mojżesz Nachmani (Ramban),** rodem z Hiszpanii, teolog, filozof, exegetyk i lekarz, żył w wieku 13 (⁴).

(¹) Jost. t. 2 str. 255 i 6. De Rossi str. 3, 10.
(²) Jost. t. 2 str. 412. De Rossi str. 54.
(³) Jost. t. 2 str. 258 i 9. De Rossi str. 193, 205.
(⁴) Jost. t. 2 str. 413. De Rossi str. 236, 239.

9. **Dawid Kimchy,** rodem z Hiszpanii, filolog, grammatyk i exegetyk, żył w wieku 13 (1).

10. **Izaak Aben Syd,** rodem z Hiszpanii, teolog i astronom, twórca tablic astronomicznych, zwanych Alfonsowych, żył w wieku 13 (2).

11. **Mojżesz Ebhen Tybon,** rodem z Hiszpanii, teolog, lingwista i matematyk, *który księgi Euklidesa przełożył z języka arabskiego na hebrajski*, żył w wieku 13 (3).

12. **Jedaja ben Abraham Badyrasi (Hapnini),** rodem z Hiszpanii, teolog, filozof, *lingwista i retoryk wielki.* Autor wielu dzieł, a między

(1) Jost. t. 2 str. 257 i 8. De Rossi str. 164, 168.
(2) Cemach Dawid k. 30 str. 1. De Rossi str. 295 i 6, oraz Real-Encyklopedie (Brokhausa) r. 1845 str. 721.
(3) Cemach Dawid k. 30 str. 1. De Rossi str. 313.

niemi dzieła *Bechynoth ołam,* teraz przezemnie przełożonego, żył w wieku 13 (1).

13. **Rabi Majer,** Don hiszpański, filozof i lekarz nadworny króla Kastylii, przetłumaczył z języka greckiego na hebrajski, dzieło Arystotelesa *O obyczajach,* żył w wieku 14 (2).

14. **Mordechasz Natan,** *lingwista* i lexykograf, przełożył rozległe dzieło *Concordantia* z języka łacińskiego na język hebr., żył w wieku 15 (3).

15. **Józef Albo** z Hiszpanii, teolog i filozof, autor sławnego dzieła *Ikrym,* należał do grona uczonych rabinów, wielką przed papieżem Benedyktem XIII, wiodących dysputę

(1) Jost. t. 2 str. 412. De Rossi str. 54.
(2) Cemach Dawid część 1 k. 38 str. 1.
(3) Cemach Dawid część 1 k. 38 str. 1.

z neofitą Josuą Lurkiem, później Hieronim de Sancto Fede zwanym, żył na początku 15 wieku ([1]).

16. **Izaak Abarbanel**, Don hiszpański, teolog, filozof, exegetyk i dyplomatyk, żył w wieku 15 ([2]).

17. **Abhadja ben Jakób Sphorna**, rodem z Włoch, teolog, filozof i lekarz, kilka z wybornych dzieł swoich, królowi francuzkiemu Henrykowi II dedykował; żył w wieku 15 ([3]); i t. w.

Po tych pogodnych dla języka hebrajskiego czasach, kilka dla niego nastąpiło wieków posępnych, bo pod względem filologii i nauki światowéj prawie martwych. Było to naturalnym skutkiem nowych, nader bolesnych cier-

([1]) Jost. t. 2 str. 418. De Rossi str. 34 i 35.
([2]) Jost. t. 2 str. 419, 420. De Rossi str. 14, 22.
([3]) Jost. t. 2 str. 460. De Rossi str. 294 i 5.

pień, jakich lud starozakonny w owym czasie przez wygnanie z Hiszpanii, jako też przez doskwierające w innych krajach prześladowania, doznawał.

Pokazały się wprawdzie i w tych kilku wiekach, gdzie niegdzie, gieniusze rzadkie, jak np.:

1. **Józef Salomo del Medigo** z Kandyi, filozof, astronom i lekarz, autor wielu dzieł naukowych, z których jedno sławne p. t. *Ejlim*, traktuje o astronomii i matematyce; żył na początku wieku 16 ([1]).
2. **Dawid de Pomis**, rodem z Włoch, filolog, lexykograf i lekarz, jedno z dzieł swoich p. t. *Cemach Dawid*, będące wybornym słownikiem hebrajsko-chaldejsko-łacińskim, dedykował papieżowi Syxtusowi V; żył na początku wieku 16 ([2]).

([1]) Jost. t. 2 str. 460. De Rossi str. 214.
([2]) Jost. t. 2 str. 460. De Rossi str. 266 i 7.

3. **Lewita Eliasz (Habachor)**, rodem z Niemiec, lingwista i grammatyk wyborny, żył na końcu wieku 16 (1).
4. **Łoncano Menachem**, rodem z Hiszpanii, znakomity poeta i krytyk, żył na początku 17 wieku (2).
5. **Menasse ben Izrael**, rodem z Portugalii, rabin i kaznodzieja amsterdamski, autor wielu dzieł w różnych językach, z których jedno p. t. *Nyszmas chajym,* o nieśmiertelności duszy, dedykował Najjaśniejszemu cesarzowi Ferdynandowi III; żył w piérwszéj połowie 17 wieku (3).

Lecz byłyto rzadkie fenomena, które na ogół ludu swojego, nie mogły skutecznego wywierać wpływu.

(1) De Rossi str. 178, 182.
(2) De Rossi str. 184, 185.
(3) De Rossi str. 218, 223.

Z początkiem atoli wieku 18go, nowa wschodzi dla języka i literatury Hebrajczyków jutrzenka, która rozjaśniając się coraz bardziéj, okazałe rozléwa światło swoje, gdzie tylko dosięgnąć może.

Piérwszy w téj epoce znakomity pisarz, był: **Łucatty Mojżesz Chaim**, rodem z Włoch, żyjący w piérwszéj połowie 18go wieku, którego dzieła 1) *Leszon Łymudym* o retoryce, 2, 3), Lajeszorym Tehyła i Mygdał Oz, piérwsze w języku hebr. wyborne prace dramatyczne, oprócz wielu innych płodów, powszechnie są szacowane (¹).

(¹) Jost. t. 2 str. 470. De Rossi str. 188, w nowéj edycyi dzieła *Migdał Oz* w Lipsku 1837 wyszłéj, znajduje się na czele, obszerny wstęp w języku łacińskim, przez sławnego teraz żyjącego **Delicza**, professora języków wschodnich zredagowany.

Na czele zaś jaśniejących w wieku 18ym geniuszów, przedstawia się słynący z filozofii i filologii **Mojżesz Mendelsohn**, rodem z Dessau, który, obok wielu oryginalnych klassycznych dzieł niemieckich, uskuteczniwszy także z rzadką dokładnością, tłumaczenie niemieckie Pentateuchu, psalmów i kilku innych pomniejszych części Pisma śgo, *palmą pierwszeństwa* stoi uwieńczony (¹).

Z szkoły tego wielkiego mistrza, wielu wyszło uczniów gruntownemi uposażonych naukami, jak np. **Dawid Friedlender, *Joel Brill, Izaak Eichel*, Aron *Halle*, Majer Obornik**, i t. w.; którzy

(¹) Jost. t. 2, str. 476, 482. De Rossi str. 224, 230. Biografią tego nieśmiertelnego męża (urodzonego r. 1729 a zmarłego 1786), skreśliłem na czele mojego przekładu polskiego dzieła *Fedon* o nieśmiertelności duszy, którego druga poprawiona edycya wyszła w Warszawie r. 1842.

wszyscy przez *tłumaczenie* i exegetyczne objaśnienie Pisma śgo, jako też przez osobne dzieła filologiczne, wielce się przyczyniali do wzrostu literatury hebrajskiéj.

Piérwszym zwolennikiem i przyjacielem **Mendelsohna**, był sławny z erudycyi i poezyi hebrajskiéj, **Hartwig Wesseli** z Hamburga (2), którego liczne dzieła retoryczne i *etymologiczne*, prawdziwą odznaczają się *logiką* i gruntownością. Jedna z prac jego p. t.: *Szyre Tyferes*, szczytna epopeja, już rymowym już nierymowym wiérszem *ułożona, któréj świetnym* bohatérem jest zakonodawca **Mojżesz**, *będzie na*zawsze wzniosłym i zachwycającym tworem wskrzeszonéj muzy oryentalnéj.

(2) Urodził się r. 1725, a umarł r. 1805. Vide Jost. t. 2, str. 482, 483 i De Rossi str. 331, 332.

Drugim zwolennikiem i przyjacielem **Mendelsohna**, był **Izrael Mojżesz**, rodem z Zamościa, autor wielu wybornych komentarzy, w których pokazuje rozległą znajomość filozofii, matematyki i fizyki ([1]).

Trzecim, był **Salomon** z Dubna, autor komentarza na piérwsze dwie księgi Pentateuchu, zastosowanego do *niemieckiego przekładu* **Mendelsohna**, *i zwykle* razem z tymże przekładem wydrukowanego ([2]).

Również współcześnikiem i wielbicielem **Mendelsohna**, byli:

1. Sławny *lekarz i exegetyk*, professor **Mardechaj Gumpel**, autor kilku

([1]) We wzmiankowanéj biografii Mendelsohna wspomniałem, że uczony ten Izraelita polski, był nauczycielem Mendelsohna w matematyce, i piérwszą utorował mu drogę do przyszłego, tyle chlubnego zawodu filozoficznego.

([2]) Jost. t. 2, str. 478. De Rossi str. 92.

wybornych dzieł hebr., z których jedno p. t. *Tochachas meguła* תוכחת מגלה ([1]), obejmujące wykład filozoficzny części Pisma śgo, *Ecclesiastes króla Salomona*, dedykowane jest Najjaśn. w Bogu spoczywającemu Gustawowi III królowi Szwecyi, który jak z dedykacyi na czele dzieła wydrukowanéj widać, udzielił poprzednio autorowi temu tytuł professora w Sztokholmie, i zarazem polecił uczonym szwedzkim, aby przełożyli na język szwedzki, kilka innych tegoż autora dzieł o sztuce lekarskiéj i filozofii w języku angielskim napisanych.

([1]) Nader rzadkie to dzieło hebrajskie, w Hamburgu 1784 in 4to drukiem ogłoszone, które w bibliotece mojéj posiadam, zawiéra obszerne i gruntowne rozumowania: o przeznaczeniu człowieka, o zaletach cnoty i o nieśmiertelności duszy.

2. **Salomon Majmon**, rodem z Litwy, filozof zawołany, autor gruntownego wykładu sławnego dzieła filozoficznego Majmonidesa p. tyt. *More Nebochym*, oraz wielu oryginalnych w języku niemieckim dzieł filozoficznych ([1]).

Z dalszym postępem wieku 18, widzimy wielu innych dzielnych autorów, jak np.:

1. **Eliasza Wileńczyka Gaon** zwanego, sławnego teologa i autora różnych dzieł znakomitych, z których jedno p. t. *Aiył meszułasz*, traktuje o geometryi.

([1]) Obszerna biografia tego filozofa, którą on sam napisał, zawiera nader ważne rozumowanie o Judaizmie i duchu literatury rabinowéj, a zacny professor śp. **Urmowski**, ogłosił drukiem w r. 1821 wyborny wyciąg téjże biografii w języku polskim.

2. **Jechyela Salomonowicza** b. rabina mińskiego, autora dzieła *Seder hadoras*, zamykającego w sobie historyą literatury hebr. najwięcéj rabinicznéj.

Salomona Kohn, z Hamburga, retoryka i poetę, autora wielu szacownych dzieł, z których o najmniejszém wyżéj wspomniałem.

3. **Salomona Papenheima**, z Szląska, który w dziele swojém *Jeryos Szlama* usiłując dowodzić, że źródłosłowy hebrajskie z dwóch tylko składają się liter, przedstawia się jako wielki badacz etymologii hebrajsk., i rzadki znawca całéj literatury.

4. **Eliasza**, z Krakowa (także rodem z Wilna), autora dzieła obszernego, p. t. *Sefer habrys*, w 2ch tomach, będącego krótką encyklo-

pedyą, traktującą o fizyce, astronomii, geometryi i historyi naturalnéj; o przedmiotach moralnych, mianowicie o zbawiennym wpływie wiary, o duchu prorockim, o miłości bliźniego bez względu na różnicę wyznań, o dobrych obyczajach, i t. p.

5. **Judę Leib Benzewa,** rodem z krakowskiego, celującego grammatyka i lexykografa, którego grammatyka hebr. p. t.: *Talmud leszon Iwri,* i słownik hebrajsko-niemiecki p. t.: *Ocar haszaraszym,* zajmują miejsce między klassycznemi tego rodzaju pracami.

6. **Judę Lejba,** z Zamościa, autora dzieła grammatycznego p. t.: *Safa lenamanym,* i innych prac exegetycznych.

7. **Izaaka,** z Satanowa, autora dzieła *Syfserenunos,* traktującego o grammatyce sposobem logicznym i innych dzieł retorycznych.
8. **Mendla,** z Satanowa, który między innemi, wydał przekład lekarskiego dzieła Tysota p. t.: *Refuas am,* i. t. w.

Chcąc mówić o wzmagającéj się liczbie pisarzy starozakonnych w bieżącym teraz wieku 19, musiałbym wykroczyć z ścisłych szranków wstępu niniejszego, i dlatego o niektórych tylko nastręczających się pamięci mojéj w chwili obecnéj autorach teraz żyjących rodem z Litwy i Polski (a kilku tylko z Włoch), w porządku alfabetycznym wspomnę ([1]).

([1]) Pomijam wielkich i nader licznych uczonych wyznania Mojżesz. w Niemczech i Francyi, którzy olbrzymim postępują krokiem na polu ró-

Almancy Józef, w *Padwie*. **Bloch Samson**, z Kulikowa w Galicyi. **Blumenfeld Izaak**, z Brodów. **Buchner Abraham**, z Krakowa. **Chajos Hirsz**, z Brodów, nadrabin obwodu żołkiewskiego. **Erter Izaak**, z Brodów. **Friedenthal Markus**. **Gintzberg Markus Aron**, z Wilna. **Heidenheim Wolf**, **Jejteles Juda**, z Pragi czeskiéj. **Kapłan Jakób**, z Pińska. **Krochmal Nachman**, z Żołkwi. **Kandya E.**, z Warszawy. **Lettres Majer**, z Żołkwi. **Lewisohn Salomon**, **Lewinsohn Izaak Ber**, z Krzemieńca. **Lucatta Samuel Dawid**, professor retoryki oryentalnéj w *Padwie*. ***Meklenburg* Jakób Hersz**, *nadrabin* w Królewcu. **Pin Samuel Józef**, w Wilnie. **Rapoport Salo-**

żnorodnych nauk; oni bowiem pisząc nie językiem hebrajskim, ale niemieckim i francuzkim, nie należą do wytkniętego sobie w niniejszym wstępie zakresu.

mon Lewi, ze Lwowa, nadrabin pragski. **Reggio Izaak Samuel**, z Gerycz. **Reifnam Jakób**, z Szczebrzeszyna. **Sztern Mendel**, z Galicyi. **Troplowicz Józef. Zamość Dawid**, z Zamościa, i t. w.; którzy we wszystkich niemal gałęziach naukowych, mianowicie w filozofii, exegetyce najwięcéj krytycznéj, retoryce, poezyi, i historyi, w języku hebrajskim gruntownie i stylem wybornym piszą.

KILKA SŁÓW

o dziele Bechynath-ołam.

Dzieło to z objętości niewielkie, ale z osnowy obszerne, traktuje o próżności i znikomości rzeczy światowych, o zaletach umysłu ludzkiego, oraz o potrzebie szukania pociechy z ufności płynącej w Bogu, i w niezawodnéj nadziei nieśmiertelności duszy. Szczytna ta praca teologiczno-filozoficzna, jest płodem sławnego Jedoja ben Abraham, zwanego Bedraszy od miejsca swego urodzenia, i mającego przydomek *hapnini* (perła), lub *melec* (mówca), który

żył w *Barcelonie* w drugiéj połowie 13 wieku ery chrz., i przeszło dziesięć dzieł w języku hebrajskim (jedno w języku arabskim), napisał. Większa liczba tych dzieł, ogłoszona była drukiem, kilka zaś pozostało w rękopiśmie i znajdują się w bibliotece watykańskiéj w Rzymie ([1]).

Dzieło w mowie będące, odznacza się, obok *moralnéj osnowy i świetnéj bujności, stylem aczkolwiek w wielu* miejscach twardym, czasem chaldejskiemi wyrażeniami przeplatanym, i do pojęcia trudnym, w swoim jednak rodzaju *nader poważnym i sztucznym.* Niektóre myśli i obrazy, że *tak powiém,* posępną uroczystością nacechowane, podobnym oddychają duchem co dzie-

([1]) Vide słownik historyczny de Rossego str. 238. Encyklopedyczny słownik Pierera t. 2, str. 565 i Historyą Josta str. 378.

ło, p. t.: *Nocy Junga* i inne prace równych Jungowi pisarzy, którzy jednak byli następcami genialnego Jedojy. Samo nawet powtórzenie jednych i tych samych myśli, bynajmniej nie jest w oryginale nudném, i nie pozbawia ich wdzięku retorycznego, albowiem słów doborem i inną składni odmianą przedstawiane, nowym jaśnieją urokiem; czego w tłumaczeniu nader trudno było dokonywać.

Oznajmiam nadto, że jakkolwiek starałem się myśli i wyrażenia autora, wiernie i częstokroć dosłownie przelać ([1]), *niepodobna mi jednak było dać poznać czytelnikowi* języka hebrajskiego nieznającemu, piękności stylu ory-

([1]) Znawca języka hebr. najlepiéj pojmie i oceni pokonaną w tym względzie trudność, zwłaszcza w licznych miejscach, które w samym oryginale ścisłéj wymagają rozwagi.

ginalnego, *która* przywiązana jest do ducha samego języka hebr., a raczéj do sposobu wyrażenia się oryginalnego textu Pisma Bożego. Piękność ta najdzielniéj się przebija w trafném używaniu synonimów, a więcéj jeszcze w igraszce słów, która się w każdym prawie okresie, wytwornie snuje.

Pisałem w Warszawie w kwietniu 1845 r.

J. Tugendhold.

BECHYNOTH OŁAM.

ROZDZIAŁ I.

Wysokość nieba i głębia ziemi już są zbadane, rozległości umysłu mędrca zbadać niepodobna. Badacz pierwiastkowego pochodzenia *istoty swojéj, dzierży rozum* niepojęty, rozwaga jego obficie rozgałęziona. Serce pobożnego liczne mieści w sobie pomysły, on zamiłowaniem cnoty przejęty. Z wewnętrzném uczuciem najświętszego uświęca Boga, ustami swemi wzniosłość Jego uwielbia. Nie masz nauki, nie masz wiadomości rzeczy,

ani światłego zdania, któregoby nie piastował. I któreż z istot ziemskich są człowiekowi doskonałemu nieznane, niedościgłe? Możeżli przestwór nieba, lub głębia morza obejmować siłę badawczą, jaką ciasne serca obręby zamykają? Mogąż skrzydła powietrza okrążyć ducha mądrości, unoszącego się nad spokojnie płynącym Edenu strumieniem? A cała ogromna ziemi przestrzeń, możeż wystarczyć na objęcie myśli wielkiej, przebywającej w czaszce zaledwie jak dłoń szczupłej? Oto udział człowieka od Boga, oto miły Bogu udział w świecie swoim. Bóg jest w niebie, a to jedne na ziemi stworzenie, drogę Jego naśladuje. Dochodzi on naznaczonych w piśmie prawd, odznacza się wielkiemi wedle prawa i sprawiedliwości czyny. A gdyby go odstraszające czasu następstwa i wybuchy przygód nie wstrzymywały, pnąłby się w zapędzie swoim do samego nieba, ogarnąłby podstawy świata, aż do osiągnie-

nia własności istot duchowych, prawdziwe dobro pojmujących.

ROZDZIAŁ II.

Te właśnie powody zwątlenia siły, przenikają człeka cnotliwego zadumieniem i postrachem. Patrząc na bezprawia i zawaśnienia po miastach, sam sobą się brzydzę; zastanawiając się nad zmianami po krajach, *własnej nienawidzę istoty* (¹). Dumam sobie wtedy: *człowiek na samej już ziemi* podobnym jest do wyższego rzędu istot, umysł jego rozciąglejszy od brzegów morza. Nim, jakby na rozpostartych skrzydłach pędzi ku stronom *południowym, kędy wielkie* odkrywa *tajemnice*; obraca się na wschód, kędy skarbce mądrości zgłębia; wzbija się śmiałym lotem badawczym do nieba, przedziera się przez kryjówki ziemi, przez same otchła-

(¹) Autor wyraża się w ten sposób o swoich czasach i towarzyszących im okolicznościach.

nie przechód sobie ściele. Takto wznosząc się z nizkiego stanowiska swego do wysokości niebios, i ztamtąd znowu na dół się spuszczając, po całym świecie drogę sobie toruje: przebiega on wtedy lekkim myśli polotem wszystkie krańce stworzenia, odwiedza sfery wyższe i niższe. Dłonią potężną i wyniosłą chwyta globy ziemi i nieba, przenika rozumem swoim naturę stworzeń, pojmuje każdego gatunku własność i przeznaczenie, objawia cuda wszechmocności i wielkie głosi prawdy o majestacie najwyższym.

ROZDZIAŁ III.

O takimto rozmyślając człowieku, tylu wysokiemi zalety uposażonym, niechęcią i zmartwieniem przejęty zostaję. Przystoiż to, aby drogi ten szafir, przeznaczony był na pociski losu, jak meta dla strzały? Czyż słuszna, aby człowiek taki wystawiony był na wzgardę i hańbę jak nikczemnik ostatni?

aby w młodości i na starość dźwigał brzemię poniżenia? Jakże przypuścić, aby przebywający w przybytku mądrości, skazany był na ustronie samotne, aby ten, co podobnym jest do aniołów, pogrążył się w milczeniu? Wypadałoż, aby przyjaciel prawdy uganiał się za wiatrem? aby rozkrzewiciel mądrości i prawideł moralnych, ulegał ciężarowi niedoli? Czemużto rozum nie przychodzi na pomoc temu, który w nim ratunku szukał? czemuż chwieje się ten, co stale prawości się trzymał? A jeśli już człowiek przeznaczony jest na igraszkę losu, czemuż jeszcze jak bydło i zwierzę ginie i znika? Dlaczego kamienie drogie z bryłami się łączą, pod krzewami są zagrzebane? Dlaczegoż Pan przedwieczny skazał ciało rylcem bożym ukształtowane, aby w grobowych ciemnościach legło? O jak mnie to rozmyślanie martwi! Widząc dzieło boskie na pastwę ohydnego zniweczenia oddane, patrząc

na to jak cedry dłonią Najwyższego sadzone, runą pod ciosem rębacza, wszelka mnie pociecha opuszcza. Zaiste, im więcej się nad człowiekiem zastanawiam, im bardziej utworu jego dochodzę, tém pewniej, słabszej w nim nad śmierć nie znajduję strony.

ROZDZIAŁ IV.

Lecz sama natura mądrością Twórcy rządzona, przygotowała nam *źródło życia wiecznego*, nieprzerwane błogosławieństwo w trwałym duszy bycie. Oto pociecha wśród zabiegów błahych, na odparcie postrachu nicości. *A kiedy nas wieczne czeka zbawienie w pałacu Króla najwyższego*, czemuż więc człowiecze utyskujesz na widok czekającego cię grobu? Mając nadzieję używania bezpiecznego w przybytku bożym pokoju, czemuż cię troska opuszczenie narzędzi do walki doczesnéj? Ty, co do wyższego rzędu

liczysz się istot, jakiż uszczerbek przynosi ci zejście z nizkiego i poziomego stanowiska, kiedy nawet przyjemności świata tego, tyle przez ciebie upragnione, same ciernie ci przynoszą. Od pierwszego już dnia, w którym na rozkaz Boga, bryła ziemi, duchem żywota natchniona, istotą ludzką się stała, owe przyjemności łaknąc krwi człowieka, zawsze go zdradzają. Płomień żądzy zamiast przyświecania, w ciemności pogrąża, ozdoby miłosne przynoszą łachmany, kamienie drogie wydają ciernie, róże tworzą kolce, wyniosłość sprowadza połysk znikomy, dźwięk złota jestto brzęk muchy, a rozkosze ludzkie, są łupiezcami prawdziwego dobra. I takichto człowiecze niegodnych pragniesz marności? nie, nie ubiegaj się za niemi. Pozostaje ci atoli, względem czasu postąpić tak, jak postępujesz z upartym i przewrotnym towarzyszem; kochasz go jedynie przez wzgląd na niektóre jego dobre zalety, napominasz

za rzeczy temu przeciwne, cieszysz się małym wpływem użytecznej jego zdolności, odwracasz zaś wzrok od tego w czém jest ku użytkowi twemu opieszałym, lub wcale szkodliwym. Pomnij nadto, że stosunki czasowi towarzyszące, z większą przemijają szybkością od znikających cieni dnia gasnącego. Pomnij, abyś się nie stał podobnym do dziecka, które chwytając promienie słońca, zamyka dłoń swoję, a otwierając ją, widzi z zadumieniem że próżna.

ROZDZIAŁ V.

Zła to zaiste choroba, na którą żadnego nie ma lekarstwa, kiedy człowiek myślący zajmuje się rzeczą, prawdziwego niemającą na celu użytku, kiedy natęża myśli swoje jedynie w zamiarze zbiérania bogactw, nagromadzenia skarbów. Wszakże zostawi je na ziemi, znikając opuści je nazawsze. I jakiż

większy udział za życia nawet, przynoszą mu jego zbiory tylu trudami osiągnięte, nad potrzeby zwyczajne i pokarm stołowy? Reszta zaś zasobów kosztownych i wykwintnych, zamiłowaniem których więzy dla umysłu swojego tworzy, dajeż ona mu więcej nad pastwę oczu? Cóż dopiero kiedy błahe te rzeczy stają się jego sidłami, kiedy przez nie siły podrzędne wywyższa, a prawdziwie wzniosłe niewolniczo poniża; kiedy poziome żądze nasyca, we wszystkiém zaspokaja, a dusza, ta najdroższa jego towarzyszka, drzymie w zakątku, zapomniana. Żądaj od człowieka takiego, zdania rozumnego, a zobaczysz że marne; często nawet miotany obawą i drżeniem, wcale oniemieje, bo pasmo myśli jego jest tak wątłe jak cienka nić, która zaledwie wytrysk ognia poczuje, już ginie. Lecz miałożby to być postępowaniem mędrca? jestże to przyzwoicie, aby prawo pierworodztwa za jaką taką oddać ła-

kotkę?(1), aby *garstka* uciech *tyle* miała wartości, chociaż dostąpienie ich, zbyt przykrych i niszczących wymaga *trudów*? Jestże to prawdziwem dobrem, aby się *troszczyć* o łechtanie podniebienia obok zasmucenia umysłu, aby tuczyć członki ciała obok nękania duszy? Jakiż istotny pożytek odnosi ten, któremu się śni że jest królem, i który wśród tych zwodniczych marzeń o swojéj potędze i wielkości przebudzając się, widzi że to snem było? *Co za korzyść dla tego, który* w letargicznem przywidzeniu, ma się za wielkiego mędrca, wielu uczonymi zwolennikami otoczonego, a ocknąwszy się, poznaje umysłu swojego *płytkość*? Biada człowiekowi nieprawą pyszniącemu *się* przemocą, upadnie, a silnie ramię jego skruszy się.

(1) W oryginale hebr. krótka ta myśl oddana jest przez wyrazy Pisma śgo (1 k. m. r. 25 w. 34), gdzie mowa że Ezau syn patryarchy Izaaka, sprzedał bratu swojemu prawo pierworodztwa, za potrawę z soczewicy.

Biada takiemu, ziemia stanie się jego dziedziczką; takie zagrzebane ziarno nie wschodzi, żadnego na niwie wieczności nie wydaje plonu.

ROZDZIAŁ VI.

Gorsze atoli złe jest, kiedy człowiek prosty gorąco pragnie upływu dni swoich, w oczekiwaniu spełnienia się miłych mu życzeń; niepomny że w tym upływie czasu, podobno niedolę swoję ujrzy. Wygląda on ochoczo końca roku, a w tym właśnie końcu zjawić się może początek jego nieszczęścia. Oczekuje rychłego nadejścia wieczoru i nocy, a te, jego zwiędnienie, jego zgubę sprowadzić mogą. Na co ta żądza zbliżenia się cieni pomroku, temu, którego treść cielesna razem z cieniami ubiega, na którego zbiory, inni dybią? Na czém to zasadza on swoje bezpieczeństwo związku duszy z ciałem, kiedy blizki zapad słońca może być chwilą ich rozłączenia się? Czémże więc

innem jest to chciwe wyglądanie nowego dnia, następnej pory roku, lat nowych lub czasu jubileuszowego, jeśli nie pragnienie zbliżenia się zguby, trwogi, upadku, zmian strasznych i żałoby? Co za dziwaczna dążność w przyspieszaniu własnej sromoty, własnego bólu w ciosach nielitościwych? Człowiecze! czemużto nie zwracasz uwagi na to wszystko, wśród lekkomyślnej chęci zrobienia w jednem oka mgnieniu przeskoku od początku do końca roku? Kiedy do spraw ziemskich więcej przywięzujesz miłości aniżeli do służby Bożej, na co ten zapęd w wyglądaniu dnia, który cię z ziemi porwie? Nie, jest to tylko cierpka umysłu niespokojność.

ROZDZIAŁ VII. [1]

Gdyby dusza moja, podobną w czémkolwiek upodobała sobie drogę, na cóżby mi

[1] W następnym rozdziale, autor zwraca znowu myśl swoję na rozdziały poprzednie, tak co do nicości rzeczy światowych, jako też co do prawdziwego przeznaczenia człowieka.

się przydało życie? Jeśli pielgrzymka do upragnionego stanowiska, jest zbyt krótka, jaki mam pożytek z dłuższego w przechodzie dni szeregu? Jeśli dla dopięcia odległego celu jestem stworzony, a opieszale się wlokę i gnuśnie zaniedbywam możności zdania sprawy temu, który mię tu zesłał, jakąż korzyść przyniesie mi sędziwość pomyślna, przeciąg lat najdłuższych? Jeśli tu zesłany *byłem na dokonanie wyznaczonéj mi pracy*, a oddany *lenistwu, przenoszę plagę rozrywki* i próżniactwa, w czémże więc poprawi się lub pogorszy w obecnéj siedzibie pobyt, czy krótszy czy dłuższy? Jeśli posiadając zdolnosć *widzenia co jest dobrém a co złém, piérwszego sobie* nie obiéram, na co mi służy ta umiejętność, to poznanie? Chciałbym wprawdzie wmówić w siebie, że dosyć na tém, kiedy postępowanie moje przynosi mi przyjemność, a przemyślane zabiegi służą ku nasyceniu wzroku; lecz jestże ten wybór spra-

wiedliwym? jestże to ulubione postanowienie moje prawém? będzież to postanowienie w oczach Boga za dobre uważane? Mogęż sądzić, że droga wyniosłości dlatego jest prostą, że mi się podobała? że trwale na niéj się utrzymam, bom ją opanował? Zamysły moje, które mi się zdają być chwalebne, nie będąż przez Pana Najwyższego uważane za noszące piętno fałszu? Mogęż nadać wartość jaką bezecnym myślom moim, kiedy Najwyższy, przed którym święte drżą zastępy, nikczemność tych myśli przenika? Mogęż się spuścić na słodycz wymowy, kiedy ta w następstwie swojém, goryczą mi zagraża?

ROZDZIAŁ VIII.

Świat jest morzem burzliwém, bezdenném, rozległém. Czas, jestto unoszący się nad niém most wątły, którego wiązań osnową, jest nicość, byt jego uprzedzająca. Meta

zaś do któréj prowadzi, wzniosła, szczęśliwość wieczna, ujrzenie majestatu Króla Najwyższego. Szerokość mostu tego, równa tylko dłoni ludzkiéj, żadnych nie ma poręczy. A ty człowieku, do ciągłego na nim przechodu zniewolony, patrząc na ciasność ścieszki, możesz się chełpić siłą i znakomitością? Patrząc na otaczającą cię zgubę i śmierć, możesz zachować w sercu odwagę i stałość? Jeśli chwałę swoję zasadzasz na okazałości licznych zbiorów nagromadzonych ręką silną, łukiem lub sidłami, cóż poczniesz, gdy wściekłość fal rozhukanych przedrze brzegów obręby i ten jedyny filar stanowiska twego skruszy? Możeszli na widok strasznego żywiołu tego nadymać się, iść w zapasy z jego potęgą, toczyć z nim walkę? Cóż dopiéro, gdy odurzony zdradnym dumy napojem, zwodniczym wyniosłości sokiem, zachwiejesz się? Zgubionyś wtedy, w straszną

runiesz otchłań, nikt cię nie uratuje, nikt cię z okropnego odmętu nie wyrwie.

ROZDZIAŁ IX.

Mamże ufać fałszowi? mamże się na kruchéj opierać trzcinie? Mogęż chatę na krótki spoczynek dla wędrownika przygotowaną, uważać za zamek obronny, za pałac królewski? Mogęż porównać lśkniące się skrzydełko owadu, z blaskiem dyamentu, nitki pajęczyny z pysznym pereł rzędem? Człowiecze! kiedy czas w lekkich pląsach około ciebie przelata, każdy dzień nową wzrok twój zachwyca przyjemnością, każda godzina roskosznie ci się uśmiécha, każda chwila lubą ci uciechę nasuwa, nie natrząsaj się wtedy z przyszłości. Zdradnéj ufasz marze, jestto cień znikomego kwiatka, co tobie wyniosłą zdaje się być górą. I dla takichto rzeczy, dusza ustępować ma ciału, dla takich żądz poziomych tyle używać zachodów, bez wzglę-

du na *towarzyszącą* im zgubę? Patrz, jak dusza twoja miłością Boga uposażona, pomna przeznaczenia swojego, staranne czyni przygotowania do czekającej ją podróży wiecznéj; lecz kiedykolwiek do sfer Bożych się wznosi, ty sam ją dręczysz, wstrzymujesz. Godziż się dla łudzących znikomych fraszek, rzucać godność wieczną, okazałość ciągle trwałą? A gdy owe dni wesołe upłyną, a umysł *twój czując straszną odmianę zapyta cię: kto ją zrządził?* odpowiedz mu wtedy: „własnego serca płochość, zdradne jego porady.” Lecz, sługa nadwerężający poruczoną sobie pracę, może ujść pogardy zwierzchnika? czy nieuważnem *względem pana swojego postępowaniem*, nie ściągnie na siebie jego nienawiści? Ty silący się w rozkoszach człowiecze, co lubisz się chwalić tém, że miłe pędzisz chwile wśród młodzian rozpłoszonych na zielonej niwie blaskiem słońca zalanéj, że w godzinach południowych na py-

sznych spoczywasz kobiercach ze zgrają towarzyszów, którzy z wszelkiej umysłowości wyzuci, o biesiady się tylko troszczą; z niemi którzy jedynie ciałem swojém, dumną zarozumiałością i obydną zmysłowością są zajęci; ażaliż nie wiesz, że czyny twoje będą zbadane, że jest w wysokościach oko co widzi, ucho co zuchwałe sarkanie twoje słyszy? W kogoto dufasz, że tak śmiało przekraczasz zakonu obręby, *przez wielkich pasterzy ustanowione? Czy nie masz Boga* nad tobą, co zna wszelkie przedsięwzięcia twoje, nie masz grobów pod tobą, co gotują zemstę jego nieprzyjaciołom? Czemuż nie chcesz brać do serca, że same losu zmiany, są posłańcami Opatrzności; że nie są *przypadkowe*, ale zrządzone umyślnie ku nagrodzie lub karze, już to ludzi pojedynczych, już to pokoleń całych? Widzisz czasem człowieka niegodziwego wysokich dochodzącego szczebli, woli to Bożéj skutek; ujrzysz znowu pra-

wego człowieka z wysokiego stanowiska strąconego, wyrok najwyższego władzcy to zrządził. Czemuż na to wszystko uwagi zwracać nie chcesz? czemuż dajesz się opanować myślom zwodniczym, sprosnym, znikomym? Te to myśli, wśród dnia, gorszące nasuwają tobie rady, a w nocy, ciernistemi nawiedzają cię zgryzoty. Oneto powlekają chróst na spotkanie twoje rosnący warstwą słodyczy, *której pierwiastki*, stanowi sama tylko mieszanina jadu jaszczurczego i węży. Poznasz w skutkach, obrzydliwą i zgubną ich działalność, poznasz, że łudzące ich namowy, co jak zdradny płyną nektar, niszczą w tobie *wszystko co jest dobrém i zbawiennėm. Dokądże* więc będziesz drzymał? na co się sam oszukujesz? Masz się za dziedzica obszernych włości, pochlebiasz sobie wiecznėm ich posiadaniem, a zapominasz, że w własnym domu, jeden tylko kąt, jakby sposobem najemniczym na czas krótki zaj-

mujesz. Przeklęte niech będą owe myśli zdrożne, pozbawiają cię one udziału w dziedzinie świętych, zkąd pochodzisz; odrywają cię od grona istot anielskich, zkąd strumień życia tryska, a siedlisko zwierząt na pobyt ci wskazują. Sądzisz może, że skarby cudowne i kosztowności po różnych krajach zebrane, powinny podsycać wyniosłość twoję, bez względu na poniżenie ducha; lecz rozważ, cóż spostrzegłbyś w tym sądzie nad karcącą głupoty rózgę, nad plagę zaślepienia? Dla skarbów martwéj poziomości, miałżebyś nienawidzić istotę z źródła wiecznego życia czerpaną? Dla odłamków znikomego kruszcu, miałżebyś łamać i kruszyć tę, co do prawdziwego dąży dobra, co wzniosłego sięga celu? Zaiste, to pasmo wielkości ziemskiéj niedługo się ciągnie. Znagła za wolą Najwyższego powstaje burza, która całe mienie twoje rozprasza, owe krocie kosztem duszy nabyte, nikną;

w jednéj chwili czas zmieniony, zdziera z głowy twojéj wdzięczne i okazałe ozdoby, z samego nieba płomienie ogniste wybuchają i trawią ciebie razem z zasobami twemi. Jakże więc mogę cenić skarby ziemskie, kiedy jak ziemia Adomy i Cwojem (1), na zgubę są skazane, kiedy przykrość nieodstępną jest ich towarzyszką, a zdrada jakby sprzymierzona? kiedy sama ich słodycz podobna *jest do plewy wichrem unoszonéj*, a *skutek i koniec, acz pędem wiatrów sprzątane*, wieczną częstokroć hańbę sprowadzają? Mogęż się karmić przyjemnością z przepowiadania mi lat długich, kiedy przed niszczącą śmiercią żadnéj *nie ma ucieczki? Cóż mi* nada *siła za którą* idzie grób i znikomość? Cóż mi przyniosą ośm lub dziewięć dziesiątków lat życia, kiedy razem z niemi zbliża się nie-

(1) Adma i Cwojym, są imiona własne dwóch miast, które niedaleko Sodomy i Gomory położone, razem z niemi, za wolą Boga, zniszczone zostały.

dołęztwo i okropna mogiły ciemność? Powiedz, czy mrówki marnie nogą zdeptane, lub inne jak ściek wody spływające owady, mogą się piąć do wysokości panowania? Czy istoty których byt trwa tak krótko, mogą się długo zasłaniać przed mieczem który wszystko zagładza? Powiedz, czy na polach Sodomy i Gomory wschodzą błogie plony?

ROZDZIAŁ X.

Świecie zwodniczy! *źródło skazitelności* i zepsucia! możemyż w błahych drobnostkach twoich pokładać nadzieję zjednania sobie przyszłości wiecznej? Ty zbiorze znikomości, od ciebie mamyż się spodziewać ustalenia pamięci naszéj, *trwałego zbawienia*? Kiedykolwiek rozważam pierwotne podstawy twojego pochodzenia i utworu, dla poznania czy prawdziwe dajesz dobro i czy godzien jesteś zaszczytu władztwa, cóż innego znajduję nad to, że budowa twoja jest

znikomą, działalność twoja niszczącą, forma marnością, grunt prochem i zgnilizną, własność czczością, a twój skład rozprzężeniem? Teraz, kiedym już doszedł wad twoich i na jaw sromotę twoję wystawił, miałżebym ubiegać się za tobą, szczycić się twojém towarzystwem, pragnąć piękności twojéj, którą jedynie wzrok mój łudzisz, bo serce oddawna nią gardzi. Miałżebym nierozsądny, *własną gubić duszę? miałżebym po dzikich krzewach i jagodach go*ryczą zaprawionych, wyglądać smacznego owocu, soku wyśmienitego? Czy w spleśniałéj ropie z jadem wężów pomieszanéj, przyjemną znajdziesz *słodycz? w zdechliznie drapieżnych zwiérząt* miód zbierzesz? Świecie! nie widzęż często, że ludzi nikczemnych na swoich wybiérasz oblubieńców, a godnych nienawidzasz mężów? łupiny zbierasz a jądra porzucasz? że otaczasz się motłochem, zbliżasz do siebie gmin próżny a oso-

by pełne zalet odpychasz? *Tak jest*, równie postępowaniem tém, jak owém frymarczeniem i wystawianiem na sprzedaż rzeczy zdradnych i błędnych, sam świadczysz za sprosną własnością swoją. Sam rozgłaszasz niegodziwość swoję, kiedy dozwalasz bezbożném podżeganiem dążyć do strącenia osób dostojnych z wysokiego ich stanowiska, obsadzając je najpodlejszego pochodzenia nikczemnikami; kiedy szaloną uniesiony zuchwałością cechujesz *domy mężów prawych* piętnem spustoszenia i rozwalin, siedziby zaś ludzi zepsutych jakby na ciosanych i drogich utwierdzasz kamieniach. Zaprawdę, ogień zapalczywości twojéj, do boskich wdziera się ogrodów; *wzniosłe Libanu* drzewa goreją, a ciernie, nietknięte sterczą. Podcinasz cedry, a krzaki zasilasz. Świetność gwiazdy mojéj [1] powlekasz cie-

[1] Przenośnia względem duszy.

mnotą, brudne zaś grzéchu plamy sztucznie wywabiasz, a nadając im fałszywą powiérzchowność, czyhające wewnątrz zostawiasz zgorszenie. Jakże więc wdawać się z tobą ty zawiadowco niegodziwości, co tak pochlebnie przemawiasz do ludzi lekkomyślnych, których siłę kruszysz? Przybrawszy łudzącą ozdobność, pokazujesz się zwolennikom twoim, jakby w blasku zorzy; *lecz zaledwie miłém rzucą na ciebie okiem, już znikasz, zaledwie połyskiem okazałości* ich namioty darzysz, już się kryjesz? Przez jednę tylko chwilę wleczesz brzegi ich szat wytwornych po wysokościach losu, a nieco później okrywasz *ich łachmanami*, któreby *nędzny majtek odrzucił*; przez jednę małą chwilę uśmiéchasz się do nich uprzejmie, a wnet miotasz na nich pociski gniewu, któremu dotkliwe towarzyszą cierpienia i zguba ostateczna. Swiecie! wydajesz mi się jak niewiasta podła, lekkomyślna i łakoma,

która, im częściéj z nią biesiadujemy i im więcéj z przywiązaniem synowskiém na jéj spoczywamy łonie, tém nagléj nienawistnie się nam przeniewierza i ani brata, ani lubego syna znać nie chce. Wy przyjaciele moi, i wy dzieci ludu mojego, słuchajcie rady, jaką uniknąć możecie téj gubicielki własnéj dziatwy. Strońcie od podwojów jéj domu, co zawsze otworem stoją, odwróćcie od niéj oczy wasze, zagrzebcie w niepamięci, jéj istotę przekleństwem dotkniętą.

ROZDZIAŁ XI.

Jakże ufać biegowi czasu, którego podstawy chylą się, którego szczyty olbrzymie wiszą na włosie, będącym wiatrów igraszką, którego chwile pojedyncze niezliczonym ulegają odmianom? Przeglądając otaczające go zastępy okazałe, spostrzegam towarzyszącą im próżność i hańbę; patrząc na złote jego skarby, uważam wijącego się około nich węża. Tak jest, im więcej czas mi się przy-

mila, tém dobitniéj wołam do myśli własnych: pomnijcie, że on przeciw wam zdradę knuje. I oto stoję, jako bojaźliwe jagnię, pogrążony w dumaniu i głębokie zachowując milczenie. Przeszłością zasmucony, obecnością przerażony, przyszłości obawą przejęty. Wlokę się krokiem powolnym, dźwigam mimowolnie brzemię, które mnie gniecie, aż wreszcie siły tracę i całkiem niszczeję. *Co za ogromny szereg zmian w krótkim czasu przeciągu!* co za nawał cierpkich przygód pod różną jawiących się postacią w biegu jednego miesiąca! Już teraz uznaję słuszność sądu owego mędrca ([1]) uważanego przedtém za nieuka, *„że czas, jest istotą boską, żadnemu śmiertelnikowi niepojętą.“* Lecz, jak bolesny to widok pa-

([1]) Wedle wszelkiego prawdopodobieństwa, autor mówi tu o zdaniu Galenusa Klaudyusza, sławnego filozofa i lekarza greckiego, który żył w 2gim wieku ery chr.

trząc na szumną massę *ludzi*, płaszczących się z poniżeniem u stóp czasu i oddających się żądzom zmysłowym jakie im nastręcza, chociaż widzą że on coraz bardziej ich zdradza. Nie gardzą, ale radują się jego postępem, chociaż widzą, że podstępnie niszczy ich wielkość i na jaw niegodziwość ich wyprowadza; że wszędzie dotkliwe im daje napomnienia, i że straszne po wszystkich kątach *rozsiewa niepokoje*. To *wszystko* ludzie na własne *widzą oczy, a jednak na to nie zważają*; poczytując wszystko za żart, rzeczywistości nie wierzą. Nie, niewierząc temu co o *wypadkach* czasu słyszą, pragną raczéj *tańców, zdobią się wieńcami*, szukają miłostek, całusów, śpiewów, *i innych przyjemności*, a wtedy kiedy sądzą, że czas na ch zabawę wylany, on własnych oblubieńców swoich drwinkami zbywa.

ROZDZIAŁ XII.

Przetrząsnąłem użyczone mi skarby doczesne, bacząc, czy prawdziwe w nich znajdę kosztowności. Chciałem się przekonać, czy czas, gdyby mi nawet sprzyjał, może mi dać zaszczyt istotny. Lecz spostrzegłem jego niedołężność w udzieleniu pomocy, potrzebnej do pokonania lub usunięcia cierpień moich. Nie, czas, strasznem berłem swojem nie rozpłoszy tych cierpień gromady, całą potęgą swoją nie poskromi tych niszczycieli siły mojej. Gdyby mi nawet dał pierwszeństwo nad innymi, w zasłonieniu od tłumu zawichrzeń losowych, lub od burzliwego nawału wypadków rozmyślnie sprowadzonych; gdyby mnie nawet wywyższał nad braci moich i ochraniał przed zawikłaniem sideł snujących się z zostawionego człowiekowi wyboru między dobrem a złem. Azaliż posiada on możność ratowania mię

od wielu przygód naturalnych i koniecznych, przez samo niebo przeciw mnie wymierzonych? Patrząc na te wspaniałe globy dokoła mnie w wysokości uszykowane i krążące, o jak niepojętą zostaje dla mnie ich działalność, ich potęga! Naprożno sili się wszelka mądrość, wszelki rozum ludzki, aby ściśle oznaczyć ich odległość, wymiar ich rozciągłości. Ustawiona wśród nich ziemia, wydaje się jakby nizka jaskinia, do której owe wysokie ciała, rzucają zbytek i wymiotki sił natury. Zwracając oko uważne na te niedościgłej wysokości ciała, na ich ogromne zastępy co otaczają mnie i spółbraci moich, zajmujących w owéj jaskini zakątek do małéj kropki podobny; zastanawiając się również nad podziałem klimatów, krajów, miast i siedzib pojedynczych, widzę, że to miejsce które zajmuję, znaczy tyle, co drobny komar w porównaniu z wysokością moją. Możeż więc słabe jak ja stwo-

rzenie, mierzyć się chełpliwie z owemi potęgami nieba, które grób mi przygotowały jeszcze przed powstaniem mojém? Mogęż w doczesném życiu na tym padole utwierdzić zwierzchnictwo moje, kiedy te potęgi dowoli mną kierują? Jakże maleńki owad ścięte mający skrzydełka, pysznić się poważy na widok zastępów niebieskich, które go ze wszech stron opasują? Jestże czas w *stanie ocalić mnie od straszydeł grobowych, które* zwysoka do zguby mojéj przeznaczone, od samego urodzenia czatują aby mnie pochłonąć? Te strasznéj powagi ciała, ustanowił Twórca sługami swojemi, ciągłe mającemi używać *rozkoszy* w *głoszeniu chwały Jego*, bez organów mowy i bez oznaki utrudzenia. Krążąc we wskazanych im sferach, wielbią sprawiedliwość najwyższą, niedoznając zawodu, służą wszechmocnemu Panu swojemu, niedoświadczając niedoli. On zaś uposażył tych podwładnych

swoich taką cudowną własnością, że samą odmianą stanowisk, sprzecznym nawet biegiem swoim, nadają działalność przedmiotom poziomym. Przysparzają ruch bryłom martwym, usposobiając je do przyjęcia formy i kształtu na pokrycie swéj nagości. Zaiste, świetne te utwory nie zostały wyprowadzone na usługę istotom znikomym, niemogącym iść w równi z powagą i wzniosłością tamtych. *Daleką niechaj będzie ta myśl, że twórczy mistrz chciał rzeczy jaśniejące godnością, poddać innym noszącym piętno upośledzenia, utwory trwałe, istotom znikomym. Nie, nie można przypuścić, aby mistrz odznaczający się mądrością, sporządził z drogiego kruszcu i wiele tysięcy centnarów ważące narzędzia, dla zrobienia jednéj żelaznéj igiełki.* Wielkie zatém przeznaczenie owych ciał niebieskich znane tylko jest temu, który je stworzył, który im drogę do właściwego krążenia i odbycia

służby naznaczył. On w boskiej dobroci swojej, wielkiego zapewne użyczył im udziału zbawienia, którém się do oznaczonej przezeń sytości karmią. Jako istoty wyższe zajmujące miejsce obok odwiecznego majestatu, z najobfitszego korzystają dobra, a poślednie zabytki swoje spuszczają na ziemię, na których my, jej mieszkańcy, przestawać musimy. Krótkie pasmo dni moich, dziecinną cechuje mnie postacią, one zaś poważne noszą na sobie znamię sędziwości; mnie ograniczone dostało się poznanie, im mądrość rozległa. Zanim jeszcze w żywocie macierzyńskim dojrzewałem, już mnie wpływ ich, jakby wał fortecę opasał; zanim utwór mój rozwinął się, już siecie swoje zarzuciły, aby mnie usidlić; zanim na świat wyszedłem, już wszelki opanowały przystęp, aby mnie ująć. Za ich jednak działalnością, moje części ziemskie łączyły się i twórczą przybrały własność; silném ra-

mieniem swojém mnie wyhodowały. Nie przez nienawiść ku mnie, ale skutkiem przepisanego im trybu, wpływały na sam początek stworzenia mojego, aby cząstki składu były wątłe, natura słabą, a węzły które owe cząstki spajają, rozprzęganiu ulegały. Każda przeto nawiedzająca mnie przygoda, zamach skwaru słońca, ostrze dotkliwego mrozu, błąd w przywyknieniu do łakotków szkodliwych, wnet wprowadza rozchwianie się nerwów, ciało traci równowagę, padam na łoże cierpień, i już równy jestem owemu niedołędze, którym się brzydziłem. O! jak zwodniczém, jak próżném znajduję wtedy wszelkie bogactwo, wszelkie szczęście, którém czas, wśród miłego pogłaskania, szczodrze mnie obsypał! Zgromadźcie mi owych prawych lekarzy Gilladu ([1]), wezwijcie wszystkich wybornych

([1]) Gilaad okolica za Jordanem, sławne w wiekach starożytnych z rosnącego tam balsamu i dobrych lekarzy, o czém znajdują się wspomnienia w piśmie świętem (Jeremiasz r. 8. w 22 r. 46 w 11 i t. w).

znawców sztuki leczenia, wysilajcie się w mnogości środków, wynajdźcie utajoną księgę sztuce téj poświęconą, zasięgajcie badawczéj rady mędrców Egiptu, samych mistrzów czarodziejskich, czy który z nich potrafi wskazać sposób na przywrócenie mi sił straconych? czy zdoła poprawić to, co we mnie od początku istnienia mojego, wpływem ciał niebieskich, nadwerężoném zostało? *Czy cały skład mędrców z różnych krain, gdybym* nawet moje obfite ofiarował mu zasoby srébra i złota, byłby w stanie wydrążyć otwory w niebie, aby mi ztamtąd nowe spłynęły siły, aby odświeżyć budowę ciała *mojego, i nadać mu czerstwość jak drzewo co na* nowo zakwita?

ROZDZIAŁ XIII.

Lecz i tę pomijając okoliczność, jakże chełpić się mogę przymierzem czasu, kiedy mi daleko straszniejsze w towarzystwie jego

grożą przygody, które Bóg między innemi na to zrządził, aby się jego obawiano! Mogęż być zabezpieczonym wśród spokojnéj zaciszy domu, mocnemi obwarowanego ścianny, kiedy znagła wicher silny się zrywa, opoki kruszy, olbrzymie mury obala? Gdzież się schronić przed wściekłością grzmotów, co kark jak trzcinę łamie? Nadchodzi dzień dżdżysty, niebiosa ogniste miotają błyskawice, drżą podstawy ziemi i zdają się zapadać; zrządzonéj wtedy trwogi, sprowadzonéj klęski, żadnemi nie okupisz klejnoty, niczém nie powetujesz. Lunie deszcz okropny, z potężnym łoskotem wzmaga się nawalnica, zalewa całe krainy, pochłania miasta, pustoszy okolice zamieszkałe, ogrody w topiele zamienia, strumienie zmiatają drogi, ulice pod wodą stoją. Nadchodzi pora mroźna, krople trętwieją, spadają płaty śniegu, a wtedy żadne ściany, żadne tarcze nie zasłaniają mnie od zimna. Kie-

dy indziéj, krople te bardziéj jeszcze twardnieją, pada grad jak marmur skamieniały, wyborne obala drzewa i niszczy wszystko co napotyka. Jakaż wtedy siła oprzéć mu się zdoła? któremuż szczęśliwemu trafowi uda się wskazać mi wtedy miejsce schronienia? Pomnijcie przyjaciele! że jedna wszechmocność Boża użycza słońcu tych strzał promienistych, Ona to wypręża łuk *tęczy w obłokach. A ja nikczemna i słaba istota, stoję jako cel, w który strzały* przygód nieochybnie trafiają. Gdyby mi nawet czas pozwolił opanować wszelkie żądze zmysłowe, owładnąć to wszystko czego oczy moje pragną, czy *posiadanie tego całego zbioru korzyści* ziemskich, zdoła podać mi radę, jak uniknąć zamierzonego pędu owych strzał, dłonią Pana Najwyższego wypuszczonych, aby siebie razem z skarbami swojemi od zguby ocalić? Gdybym wreszcie przez litość Bożą ochraniał się

przed tłumem wyników natury, przed temi dziwami nieba i ziemi, które rzadko się jawią, jawić się tylko mogą; mamże tyle siły, tyle mocy, aby odwrócić od siebie plagi, jakiemi bieg czasu, ciągle mnie obarcza, i jakie koniecznym są jego wypływem? Wiosna, zamiast pokoju, nowe przynosi mi cierpienia, które wrą we mnie jak kiszący płyn w łagwi. Lato nieznośnym doskwiera mi upałem, luby sen przerywa, zjadliwe rozpościera powietrze. Jesień na śmiertelne naraża mię choroby, przenika serce moje trwogą, abym wśród udręczenia nie mógł swobodnie oddychać. Zima roztwiera lodowatą otchłań swoję, aby mnie pochłonąć. Tak to cudowny bieg planet, przeciwko bytowi mojemu działając, spycha mię z jednego złego w drugie, z jednej ostateczności w drugą. Lecz to wszystko jeszcze dzieje się, kiedy zmiany czasu zwykłym postępują trybem. Cóż dopiero,

kiedy odbiegając od tego porządku, daleko większą sprowadzają niedolę? Niech tylko gwiazda jaka nowe obierze względem słońca stanowisko, już wpływ jéj na pory roku tak się podnosi, że niepodobna téj przewagi wytrzymać. Niech tylko tamuje działalność potrzebną na poprawienie tego, co pora upłyniona popsuła, już ta nieszczęsna odmiana ciągnie za sobą całe pasmo chorób i cierpień równie nowych jak i dawnych, których brzemienia znieść nie można. Patrzcie, co za nowy podziw, gwiazdy w sferach swoich walkę między sobą toczą; powodem tego, pewna w osobnych działaniach swoich sprzeczność. O mnie jednak nędznéj, i marny tylko udział na tym padole mającéj istocie, nie zapominają; do tych nizkich i głuchych siedzib moich, pociski swoje miotają, wprost na mnie strzałami swemi godzą, a ja, skutkom wzajemnéj ich niezgody i zawiści ulegać muszę. Podołaż

więc czas uratować mnie od tychże skutków, chociażby mnie od innych strasznych zasłaniał przygód? A względem pomyślnego bytu potomków moich, czyż mogę losowi zaufać? Kto wié, czy nie pożałuje wyświadczonego mi dobrodziejstwa i same złe dzieciom moim zrządzi? Czy zamiast błogiego i sprzyjającego mi postępowania, nie stanie się ich tyranem po rozstaniu się mojém z tą ziemią? *Czy zgon mój nie będzie hasłem do zerwania węzłów przymierza?* Lecz, troski te będące udziałem ludzi zwyczajnych, bynajmniej mną nie wstrząsną, bynajmniej nie zasmucą. Cóż mi bowiem ztąd *przychodzi*, *że potomkwie* moi paść będą liczne stada na *żyznych* górach, lub że małą trzodę owiec w puszczy prowadzić będą? Któryżto człowiek mądry zechce się martwić względem przyszłości, narzekać na los następnego pokolenia, kiedy za życia jego pokój i prawość panują?

Nie, ja wtedy tylko żałośnie utyskuję, kiedy los zdradnie przeciw mnie samemu postępuje. Patrząc na zwodnicze widma losu, jak on mienie i zasoby moje niestałym poddaje kolejom, jak on mnie zawsze gniecie, wtedy czuję całą nicość rzeczy ziemskich, całą niedołężność bytu mojego; żadną wtedy krzepić się nie mogę pociechą. Zdumiewajcie się nieba nad tém, że Bóg walne tworząc istoty, własnemi daje ich gubić sztyletami. On sam rozkazuje duszy, aby wysokie opuściła stanowisko, aby porzuciwszy cedry Edenu, błąkała się wśród wierzb leśnych, będących pastwą robactwa i zgnilizny. Co za widok rażący! lwy pierzchają, młode lamparty drżą, niewinne jagnięta wstydem płoną; i mężowie wielcy blednieją, ludzie znakomici zagrzebani są w samotności, hozi młodzieńcy w lochach się kryją, a potężni w sidłach zawikłani. Drżyj niebo i ziemio! drżyjcie nieustannie na wi-

dok duszy pasującéj się ciągle z przeszkodami w dzielnych postępach swoich, niepokojonéj w zbawiennych swoich zamiarach, zepchniętéj od samego początku stworzenia z wzniosłego przybytku na ten padół ciemny!

ROZDZIAŁ XIV.

Do czegoż to utyskiwanie, to narzekanie na niedolę, *kiedy ona własnych czynów naszych*, własnego działania naszego następstwem? Panie przedwieczny! jakże śmieć mogę błagać Ciebie o życie i łaskę, kiedy własne serce szuka zagłady mojéj? jeśli sam *o siebie nie dbam, od kogoż tego wymagać?* Jakąż mogę sobie obiecywać korzyść *z miłościwéj* opieki Twojéj nad duszą moją, kiedy sam jéj nienawidzę? Mogąż cudowne dzieła Twoje przynieść mi radość, kiedy się o marne drobnostki martwię? Cóż mi nada uzyskana od Ciebie godność prawdziwa,

kiedy własne myśli moje łupiezko niszczą świetność tego zaszczytu? Jeśli sam unikam wszystkiego co jest prawdziwie dobrém, jakiż mogę mieć użytek z dobrodziejstwa, którém mnie obficie darzysz? Boże przedwieczny! Ty najdokładniéj znasz człowieka i jego sprawy, doświadczasz myśli jego, kładziesz mu pewne granice, przenikasz tajniki serca, przetrząsasz wszelkie jego kryjówki, powstające zaledwie pomysły i zamiary, leżą przed nieograniczoném poznaniem Twojém odsłonięte, jawne. Słuszny to gniéw twój sprawia, że człowiek sam wpada w podstępne sidła swoje. Ty Panie dumę jego poskramiasz, odbiérasz mu włość i sługi, co go wszelkiemi potrzebami, wszelkiemi dostatki opatrywali. Tyś mu drogę życia, sposób myślenia i działania wskazał, duszy jego wspaniałego lotu dozwolił, liczbę dni, ilość chwil bytu jego naznaczył. Dźwigasz poniżonych z otchła-

ni ostatecznej, do okazałej podnosząc ich wysokości, a wysokich w odmęcie niedoli pogrążasz. Rózgą gniewu twojego strącasz wyniosłych z góry niebotycznej do poziomu, a nurzających się w prochu aż pod obłoki wznosisz. Mocą Twoją wspierasz tych, co przestrzegają zakonu i sprawiedliwości, gubisz tamtych, acz wysoko postawionych, co się od niej uchylają. Podnóżkiem Twoim, są owe odwieczne niebios szczyty, kędy *istoty duchowe pragną podziwiać* Twoję świetność, Twoje jedynowładztwo, kędy wśród tajemniczej wszechmocności i zastępów okazałych słyszeć się daje: „Ja odwieczny, *a nikt oprócz mnie!*" Tam, wśród niedościgłej Twej łaski, *wielkości i potęgi* rozchodzi się głos wspaniały: „Jam Król stworzenia!" A chociaż wyższym jesteś od wszelkiej istoty, wznioślejszym od stworzeń wszelkich, ciągle jednak oko Twoje zwracasz na nizkie nasze stanowisko; chociaż

błahe sprawy nasze są cieniem w porównaniu z szczytnością Twoją, nieustannie jednak te nasze sprawy rozważasz; chociaż dzieła Twoje strasznemi odznaczają się cudami, naszych jednak niedołężnych działań z pamięci Twojéj nie wypuszczasz. Boże wszechmocny! Możeż się co stać, o czémbyś wprzódy nie wiedział? możeż w najgłębszych skrytościach serca zawiązać się myśl *wielka lub mała*, którejbyś nie znał? Nie, *Panie* wszechwładny, mądrość Twoja przewyższająca niebios wysokości, zna wszelkie sprawy na tym padole, będącym najniższym szczeblem nizkości. I dlatego bynajmniéj nie dziwujemy się, że *Ty* sam o *wszystkiém* wiész, że sam wszelkie sprzeczności, wszelkie rozliczne odmiany, jedném spojrzeniem przenikasz; że wszelkie szczegóły nowych i nieskończenie jawiących się odmian, jedną pojmujesz myślą, że nie powstałe jeszcze zawiązki przyszłości, nieochy-

bnie przewidujesz, że zbawienny skutek stosunków nastąpić mogących z cudowną rozwagą oznaczasz, nietamując naturalnego ich biegu. Kto, oprócz Ciebie, taką wszystko ogarniającą znajomość posiada? Nasze atoli poznanie, nikczemna ta łatanina, czegoż dostąpić może? jak wielka różnica własności tegoż poznania między nami a Tobą?

Zaprawdę, wszystko co z nicości powstało, Tobie byt swój winno, wszystko co jest *tajemném lub jawném, Twojém jest* dziełem. I któregoż z ludzi mądrych uderzyć to może, kiedy na cuda spraw Twoich pogląda? Czy twórcy rzeczy jakiéj, działalność jéj *może być utajoną?* Panie! stworzyłeś wszystko co mądrość *Twoja za właściwe* uznała, istotę zaś poznania naszego zakryłeś zasłoną aby nie przeniknęła tajemnic, któreś cechą prawdy naznaczył. Ta prawda, że sam jesteś Bogiem naszym i że w Tobie cały zbiór prawdy, nigdy nie będzie dostępną

ludziom lekkomyślnym, ludziom nieprawym. Kiedy aniołowie dociec nie mogą tajemnych rysów prawdy przez Ciebie skreślonych, cóż dopiero my śmiertelni, dla których te rysy wcale są nieczytelne? Kiedy istotom świętym, od wieków w Ciebie wierzącym, nie ufasz, jakżebyś miał ufać śmiertelnikowi, co często Bogu i Królowi swojemu ubliża? Czy nikczemny owad może się chełpić upodobaniem Twojém, znajomością Ciebie? Nie, całe pojęcie nasze o Tobie, jest *to,* że Cię nie pojmujemy; cała nasza wiadomość ogranicza się na tém, *że jesteś;* oto cały udział usiłowania naszego w badawczych rozmyślaniach. Samo tylko poznanie *niepodobieństwa* poznania Ciebie, ułatwia nam na drodze cnoty, możność dostania się do świątyni Twojéj. Samém tylko pojęciem niedościgłéj odległości Twojéj, możemy się do Ciebie zbliżyć i uwielbiać. Byt zaś Twój nie może być tajemnicą, bo się objawia

w wielkich i znanych dziełach Twoich. A lubo ograniczony nasz rozum nie dozwala nam poznać je dokładnie, wszyscy jednak spostrzegamy w nich wielkość Twoję. Mówię *wszyscy*, bo równie jak mędrzec głęboką przenikliwością tego dosięga, tak też prostak przez samą niedołężność, wyobrażenie o téj prawdzie czuje. Nietopérz, który dla słabości zmysłu widzenia, nigdy okazałego świat́ła nie ujrzał, w samém unikaniu blasku słońca, wyobraża sobie dzielność jego, z takąż samą pewnością jak orzeł, który blizko słońca bujając, z zachwyceniem na jego świetność patrzy. Jest wprawdzie sprzeczność w własności tych dwóch wyobrażeń, ale następstwo prawie jedno i to samo. Panie przedwieczny! sprawy Twoje świadczą, że jesteś istotą wszechwiedzącą, i że mądrość Twoja żadnych nie ma granic; w jednym już składzie utworu mojego, objawiłeś cuda niepojęte, niezrównane, do naśladowania niepodobne.

ROZDZIAŁ XV.

Ty Panie, na początku stworzenia skleiłeś istotę człowieka, utworzyłeś to ciało nikczemne, które pogrążone w głębokim odmęcie, ulega zepsuciu. Szlachetny zaś duch w nas przebywający i poznaniem obdarzony, to wielkie dobro, jest odcieniem Twéj wspaniałości; on unosząc się w górę, zostanie światłem nieznikomém. Odwieczny *mój Boże!* w *sztucznym składzie cielesnéj istoty mojéj, okazałeś* Twoję *wielkość*, a w treści duszy rozumnéj dowiodłeś cudu dzieła Twego. Ta dusza z pałacu królewskiego porwana, w nędznym teraz zamieszkuje namiocie; róża z *wysokiéj niwy, w nizkiéj dziś dolinie. Ty* wszechmocny usłałeś dla niéj wewnątrz mnie, miejsce ciasne, ponure. W téj lepiance cielesnéj urządziłeś dla niéj przybytek ciemny, wśród składu brył zgniliznie uległych, jakby prętem mierniczym rozłożonych. Tam zamknąłeś ją

w ciasności pięściowej, pokrytej plugastwem, a leżące na niej wieko, gliną i miazgą zapchane. Lecz wspaniała ta córa królewska, w samotném ustroniu swojém, *przypominając sobie godność pochodzenia i dom rodzicielski*, nie wie może, kto ją tu sprowadził. W głębokiém tem ukryciu, natęża wrodzoną sobie siłę, rozmyśla nad początkiem swoim, a wtedy, nieustraszona obawą zguby i znikomości, jakby hoża narzeczona, *wdzięczną przybiera ozdobę. Innéj* atoli gdy oddaje się myśli, gdy sobie wystawia że wyrugowana z miejsca wiecznego pokoju, skazaną została na usługę ziemi, *wśród zmartwień i przykrości*; że wygnana z pałacu *monarszego*, zniewolona jest zbierać kłosy na polach ziemskich, szukać utrzymania wśród gorzkiego znoju; że bywszy gwiazdą błyszczącą, musi teraz prochy uściskać, w kwiecie żywota swego hańbą się karmić; wtedy na wspomnienie że własny

ojciec tak ją poniżał, głęboką przejęta żałością, wdowiém okrywa się zawiciem i omdléwa.

ROZDZIAŁ XVI.

Czemuż to Bóg tak z nią postąpił? czemuż ją oddalił z rodzinnéj siedziby, aby przemieszkiwała między cudzymi których nie zna? Czemuż wysłał do odległéj puszczy *lubą tę istotę*, co się nigdy ziemi nie dotknęła? Miałżeby ją sam Twórca zaprzedać, aby ją trapić, miałżeby jéj na to przeznaczyć pokarm w bałwanach poziomych, aby ją poniżyć? Gdyby tak być miało, musiałaby *się wstydzić i umilknąć*. Sam ojciec *miałby na* dziécię swoje plunąć, a onoby się nie rumieniło? Tak jest, ona nieraz ze wstydu się rumieni, bo poznaje nieczystość szaty splamionéj, a wtedy sama do siebie rzeknie: „porwana z miejsca doskonałości i zaszczytu, gdybym na obecném stanowi-

sku nic nie czyniła, ku powetowaniu téj straty, daleko lepiéj wprawdzieby było, należéć do poczetu tych istot duchowych, co jeszcze stworzone nie były. Całą więc usilnością służyć będę Bogu mojemu, wzniosę się do przybytku Ojca, na obłokach dymiącego się kadzidła, którego krzepiącą mnie woń, Jemu tylko winnam. Całą możnością swoją starać się będę abym *istotom wyższym wyrównała, i dosięgła wysokich gałęzi owéj siły władnącéj, która* znad wysokości gwiazd płynie.

Wiém, że Bóg zesłał mnie mieszkańcom ziemi, jako iskrę życia, bo beze mnie wszyscy, *martweby tylko były ciała.* Nie było zatém celem mądrości najwyższéj *abym zo*stała pastwą śmierci, lecz abym tamtych życiem darzyła; nie zmierzała ona do poniżenia mojego, ale do podwyższenia godności tamtych. A jeżeli mnie powiéw Boży z wysokich usunął progów i na tę dolinę

rzucił, jeszcze przecież i w tém wygnaniu towarzyszy mi łaska Ojca, i teraz jeszcze tą samą co dawniéj uposażona siłą, w pałacu jego stanąćbym mogła. Prawda, że świetność moja w mętnéj pogrążona jest głębi, lecz nadejdzie czas, w którym zbawienna rosa oczyści ją, kędy Majestat Boży oświéci ciemność wzroku mojego. I teraz nawet, w saméj otchłani, widzę obfitość łaski, obfitość dobroci po jéj brzegach rozlaną. Nieprzebrana ta dobroć zasila mię możnością wpływania na najbliższe i podrzędne mi siły ciała, które do takiéj przyzwyczajam uległości, iżby nie używało zmysłów, ani czynu jakiego nie wykonało bez przyzwolenia rozumu, do prawdziwéj wiodącego szczęśliwości. Wszystkim tym siłom podrzędnym, stosunkowy nadaję udział w zaszczycie swoim, wszystkie przejmują się wonią moją i przelewają ją do narzędzi swoich. Jeśli zaś same w sobie słabną i nie chcą

być ku pomocy mojéj, jeżeli namówić się dają żądzom błahym i rozwiozłym, jeśli wśród krzewów lubieżności szukają tylko nasycenia cielesnego i samą namiętnością goreją; wtedy głosem prawdy napominam ich, aby nie szły za mojemi niszczycielami, aby porzuciły sprzymierzeńców swoich, którzy mnie gubią. Czemużto przyjaciele, wołam do nich, własnego szukacie nieszczęścia, na co się ubiegacie za uwodzącymi was wrogami? Zostawcie wyniosłość i błyskotki głupcom; naszém przeznaczeniem jest: osiągnienie wzniosłéj mądrości, a za ociąganie się od pozyskania tego drogiego klejnotu, nieochybna czeka nas kara. Patrzcie! jestem wśród was jakby runo na ziemi spragnionéj rozpostarte; spada rosa, runo ją odrazu wsiąka, a ziemia pozostaje sucha. Zwolna jednak sączą się krople na legowisko, a wtedy i ono zwilżone zostaje. Lecz jeśli susza runo okrywa, chociaż samo w so-

bie *pulchne* i gębczaste, bynajmniej spragniona ziemia na której spoczywa, zroszoną nie będzie. Tak też z wami się dzieje; kiedykolwiek zdołam się wznieść po utorowanej sobie drodze, do opiekuńczej sfery Najwyższego i tam siły prawdziwego żywota nabieram, wtedy i wy korzystając z tego dobrodziejstwa, pokrzepieni zostajecie; w spływającém na mnie błogosławieństwie i wy udział pozyskacie. Skoro zaś odbiegając *ode mnie i wdziewając* błyszczącą *szatę* okazałości doczesnéj, w złotym nurzacie się piasku; słowem, skoro przechodząc na stronę prześladowców moich, sami się stajecie nieprzyjaciołmi mojemi, o jak łatwo wam natenczas przerwać snującą się ku mnie z wysoka nić łaski, zanadto cienko utkaną! I prócz tego, dosyć koniecznego istnieje zła, co przeciw mnie walczy, i dosyć przygód czasu, które na drogie i świetne zalety moje dybią. Niech tylko tę własność moję

owładną, zagrabią, wy z natury ułomne, wy piérwsze nagléj ulegniecie zgubie; a to nieszczęsne wasze ze mną towarzystwo, i mnie w zgubę pogrąży. Na nic wtedy wasze ocknienie się, napróżno, napróżno wołacie o pomoc moję; jakże jéj dostarczyć, kiedy przez was wszelkie me strwoniłam zasoby, całą prawdziwą straciłam siłę? Nie, odrzucając dobro przez Boga nam przeznaczone, *wszystko zgoła społem tracimy.*"

ROZDZIAŁ XVII.

Przedwieczny mój Panie! oto są słowa Twojéj służebnicy, słowa duszy mojéj, którąś *stworzył, aby* w blizkości Twojego Majestatu, prawdziwego *używała zachwycenia,* aby się ćwiczyła we wskazanych sobie obowiązkach, i aby zmysły, te jéj towarzyszki, do wspólnego napomniała czuwania nad właściwém wykonaniem spraw sobie poruczonych. O jak błogi czeka ją przy-

bytek za poświęcenie się służbie Bożéj i naukom, obok zamiłowania wstrzemięźliwości i rozmyślań! Dwie te cnoty główne stanowią szczeble, po których dostać się może do sfer, kędy szczepione przez nią latorośle rajskie, pielęgnuje, kędy w odmłodnionéj postaci, używa rozkoszy i zbawienia, kędy cieszy się widokiem majestatu Bożego. Tak jest, jedynem jéj staraniem, jedyną jéj dążnością powinno być to, aby *powstając z prochu, otoczona* pokojem i siłą młodzieńczą, wynosiła się do pałacu Ojca swojego, zkądby jéj już nigdy nie strącono. Przez cały zaś czas łączenia się téj córy nieba z ciałem nikczemném, burzliwego *doznaje roztargnienia* i wielkich utrapień; nie masz bowiem zgodności między niemi, wzajemne tylko zatargi, szemrania wspólne, bez zbawczego pogodzenia. Biada domowi przywalonemu ciężarem kłótni między stadłem małżeńskiém, ciągle jedno

drugie gniewem jątrzy, jak ogień krzewy suche, zapalczywość zajmuje ich umysły, jedno drugie dręczy, jak kolce się spotykają, zwykła ich rozmowa podobna do kipienia warzącego kotła, kończy się zawsze na ranach; słowem, widok ich razi tyle, co szpetne ciernisko obok nadobnych drzew oliwnych, albo trawiące wśród pysznego gmachu płomienie. Obrazowi temu równa jest niezgoda *między duszą i ciałem* w całym przeciągu *doczesnego ich związku.* Ciało lubi gonitwy w zawodach światowych, dusza rada zaciszy moralnéj; przywiązana do Boga swojego, stara się oczyszczać z brudu *ziemskiego, który* do niéj przylgnął. Ciało zaś, na własną *sromotę obiera sobie* drogę namiętności, rozłącza się z Twórcą swoim, opuszcza go od samego urodzenia, chełpi się późniéj wyniosłością, szuka wykwintności aż w podłogach drogiemi kamieniami wysadzanych, a obok tego żarzące

rozrzuca głownie, aby wszystko, co w domu świętém, stało się niszczącego żywiołu pastwą. Strapiona wtedy dusza pospiesza czerpać płyn drogi z krynicy świętéj, gasi pożar, nie szczędzi trudu, natęża siłę rozwagi aż powetowanie klęski sprowadza. Ta to dusza zaledwie spostrzega gałązkę myrtową, którą na nizkiéj zaszczepiła dolinie, żadnym nie daje się wstrzymać zawodem *poziomym i ciągle* ją *rosą* zbawienną *skrapia. Żadne zmartwienie, żaden żal,* żadna niedola, nie może ją oderwać od pragnienia mądrości, i jakby przez kratkę patrzy na ucisk światowy, na marną doczesność. Sprawia sobie w ciele *otwory, które jak* słońce za*słonę okna* przenika, aby dostrzedz swoję godność w stworzeniu, aby poznać czy w dobrem lub złem wydaje się świetle w oczach twórczego Pana swojego i czy użyczy jéj wiecznego w niebiesiech pokoju. Tak jest, dusza z letargu światowego ockniona, by-

strym wzrokiem swoim przedziéra się przez lochy ziemskie, przez otaczające ją opoki, a wydźwignąwszy światło rozumu z kryjówek ciemnych, zbiéra plony zasługi swojéj, wedle godności jéj pochodzenia i w miarę spraw dokonanych; zawsze bowiem nagroda, odpowiada jéj uczynkom. Dziś zamieniając prawdziwe dobro i świetność wieczną na nikczemną przyjemność i żądze zwiérzęce, w bałwochwalczéj swéj ślepocie, *pogardę i udział sromotny znajduje*. Kiedyindziéj, znamionując wszelkie swe sprawy i ofiary, boską świątobliwością, jakby lotem niebian, do miejsca wiecznego pokoju *się wznosi* (*).

ROZDZIAŁ XVIII.

Ty Panie przedwieczny! różne w państwie Twojém urządziłeś dla duszy przy-

(*) Odmieniłem tu nieco porządek okresów, dla okrąglejszego (dobrém zdaniem) zakończenia rozdziału.

bytki, przygotowane albo dla uświetnienia jéj albo na potępienie. Postępując drogą prawą, przywodzisz ją do grona świętych wysokie mających stanowisko; zbaczając zaś z téj drogi, uchylasz ją z owego stanowiska i oddajesz pod zarząd okrutnego anioła, który innym niszczącym rozkazuje demonom, aby ją zepchnąć z wysokości do jakiéj wspinać się usiłuje; „strąćcie ją, woła on, na dół“, i strącają. Jakże więc *względem duszy swojéj mogę być tyle zdra*dnym, aby ją oddać w ręce okrutników, żadnéj nieznających litości? Jakże podejść istotę, która powierzoną mi była, aby jako luba i szczéra towarzyszka, wierności i pieszczot moich doznała? Jakże mogę tak zapamiętać się, iżbym ją pozbawił zaszczytu władania i na sromotę wystawił? Czy nie uważam, że daleko lepiéj i przyjemniéj dla mnie wznieść jéj godność aż pod niebiosa, gdzie zbawieniem karmić się może, aniżeli

poniżać ją i pogrążyć w otchłani zguby? Czy nie widzę, że daleko sprawiedliwiej postępuję, kiedy się staram o zachowanie drogich i wysokich jéj zalet, aniżeli kiedy oszpecam ją wpływem nienawistnych i obrzydliwych żądz moich? Że daleko zbawienniéj, poświęcać ją Tobie mój Boże, aniżeli oddać na pastwę chuciom haniebnym?

ROZDZIAŁ XIX.

Panie wszechwładny! *Ty co przenikasz* serce i wszelki pozór oceniasz, nie uchodzi Tobie człowiek najsilniejszy, najpotężniejszy, on, który jednéj tylko poziomości oddany, o żadnych niebu należnych ofiarach, nie myśli. *Ciebie nie zdoła podejść* owa gromada ludzi wyniosłych, którym, nikczemność własna, gotuje piekło, których ciężka wina, od rajskich odpędza progów. Przedwieczny! doświadczając myśli ludzkich, dobrych i złych, wymierzasz spra-

wiedliwość równie względem skrytych jak jawnych. Wszechmocnym wzrokiem Twoim widzisz cierpienia ludzi znękanych, poświęconych Tobie całém sercem, całą skrytością prawéj skromności; poznajesz chytrość obłudnika, który wśród postu i płaczu, opuszcza i niszczy ubogich. Potępiasz niegodziwe jego myśli i słów układność; nie użyczasz pokoju temu, którego serce dalekiém jest od tego, co ustami wyraża; nie nawidzasz złoczyńcy i łupiezcy, chociaż by szczodrego w modłach. Przetrząsasz błahe i ułomne zamysły tego, co porzucając drogę rozumu, oddając się zbytkom i sidła bliźniemu stawiając, śmié ręce swoje ku niebu wyciągać. Tamujesz jego zamiary, przywodzisz go do zguby, a zagradzając mu drogę powrotu, pozbawiasz go pomocy i pogrążasz w ciemnościach, aby nigdy wznieść się nie podołał. Któryż atoli człowiek wyprzedzić może drugich w po-

stępie na szczyt Boży, w dosiągnieniu owego wysokiego miejsca, kędy Władca Najwyższy obrał swój Tron, swój Trybunał sprawiedliwości, kędy wszelkie tajemnice są dokryte, wszystko jest widzialném? Kto z nas, dostąpić zdoła owego szczebla, który do świątyni Pańskiéj wiedzie? Zaprawdę ten tylko, którego myśli są prawe, żądze czyste, a czyny tak bliźniego orzeźwiają jak grono wyśmienite; który cierpienia karcące, bez szemrania i nawet z radością przyjmuje; który pokonywając wszelkie przygody, oddaje się służbie Bożéj w całéj jéj rozciągłości. Taki to człowiek może miéć wstęp do domu Boga swojego, w nieodległéj sferze Majestatu najwyższego, służbę odbywać, zblizka go uwielbiać. Nazbierawszy w miarę potrzeby owoców z drzewa mądrości, ze skruchą i pokorą sięgać będzie drzewa żywota, i tym pokarmem wiecznie żyć będzie.

I ja więc piszący, chcę natężyć władzę myślenia, chcę otrząsnąć się z pyłu światowego, chcę przed zamknięciem téj pracy, głosem napomnienia do własnego przemówić serca.

ROZDZIAŁ XX.

Ty serce, serce moje! przejmij się tą wielką myślą: że zakon i człowiek w zgodnym będąc związku, stanowią światło Boże na ziemi. Zakon jest świętym płomieniem pochodzącym z ogniska niebieskiego; człowiek zaś w dwuczęściowym składzie swoim jest pochodnią która blask swój z owego płomienia czerpa. Ciało jest zplecioną nitką a dusza czystą oliwą. Wspólna między niemi zgoda, *darzy* człowieka jasnością, odkrywa mu skarbce prawego w ogólności postępowania, odsłania przed nim tajemnicę czynów, stanowiących prawdziwą jego chlubę; wskazując mu bowiem sposoby owładnienia żądz ziemskich i używania czego dusza

pragnie, trwały mu byt zapewnia. Odstępując zaś błogich przepisów zakonu, człowiek na tej przestrzeni doczesności, podobny jest do samotnego w strasznéj puszczy wędrowca, który czarną napadnięty nocą wśród wichru i ryczącéj burzy, błąka się bez ochrony, bez pomocy. Okropna ciemność coraz bardziéj go w bezdrożach wikła, jakby od anioła kary ścigany, ratunku nadzieję traci. Zastanów się więc, i poznaj: że *zgoda duszy z ciałem, jest dziełem łaski Bożéj nad stworzeniem, a rozdwój ich sprawą ludzką*; tak to w mocy człowieka własne dobro, własna niedola.

Serce moje, pomnij że Twórca poruczył pieczy twojéj *wzniosłego ducha*, któremu jako przechodniowi na téj ziemi dajesz przytułek; on jako pielgrzym na łonie twojém spoczynku szuka. Dopóki w tej ciemnicy uwięziony, dopóty zwraca wzrok swój na miejsce zkąd pochodzi, na tém nizkiém sta-

nowisku podnosi on wysoko myśli swoje, rozpamiętywa o owym szczycie godności w przybytku świętym, a wtedy żale rozwodzi. O serce lituj się nad nim, pociesz go; bez ciebie, zbawczéj pozbawiony on nadziei. W towarzystwie twojém, podobny jest do ptaszyny, w ręku nierozsądnego dziecka uwięzionéj, która patrząc na gromadę bujających do koła ptaków, widzi jak się dowolnie do gniazd swoich wznoszą, a mierząc tę *swobodę* z niedołężnością tego który ją więzi, z boleści prawie ginie. Jeśli pragniesz nieskażenie przechować poruczony ci skarb, poważaj go, pilnuj i strzeż. Na co ci się wdawać w *zawiłe* dochodzenia i rachuby, *które tylko* utrudzają twoje sprawy i przykremi je czynią. Patrz, już na rozległość czekającéj cię pracy około rozwinięcia władz duszy, już też na przeciąg dni twoich zbyt krótki, aby temu wydołać. Gdyby życie nasze składało się z lat tysiąca, je-

szcze by ten długi szereg nie dosiągł odległości celu pożądanego; cóż dopiéro przy tak szczupłéj garstce dni niepogodnych, niedozwalających nam dokładnego pojęcia rzeczy najmniejszéj.

ROZDZIAŁ XXI.

Ty zmyśle słuchu! zważ na głos użytecznego napomnienia, i ty serce moje zważ na *to*, zważ dobrze! Porzuć marność doczesną, ten skład *cierpkich przeciwności*; przestawaj na tém, co do utrzymania życia twojego jest koniecznem, bez czego człowiek obejść się nie może. Wybierz sobie mierną cząstkę owoców ziemi, nieco balsamu potrzebnego *do zachowania zdrowia*, nieco słodyczy dla zmysłowéj przyjemności; wszelki zaś zbytek potępiaj, zostaw go zwiérzętom i ludziom do nich podobnym. Cóż ci przyjdzie z zasobów, z kosztowności, które ulegają zepsuciu lub stają się mo-

lów strawą, a chociaż mnogie, i różnorodne, jak ułudny sen przemijają. Łatwy zaiste takiego snu wykład, ciało zbyt wcześnie się rozwiązuje, a pogrążona w niem dusza, znika jak dusza bydlęcia. O serce moje! niechaj sen taki będzie udziałem twoich wrogów, niechaj wykład podobny dotknie przeciwników twoich. Słuchaj rady mojéj, słuchaj jéj póki się jeszcze niwa dni twoich zieleni, póki słońce twoje jeszcze nie zachmurzone, póki młodzieńczą obdarzone siłą, szybkim łani biegiem podołasz stanąć w szranki, opanować stanowisko, walczyć i ratować. Ty, co mocą przykładu, wielu możesz ludzi wyrwać z letargu światowego i żądz doczesnych, aby się twoją wonią, twojem światłem krzepili, miałożbyś samo gnuśnie spoczywać i drzymać, samo nie otrząsać się z ozdób marnych, samo nie zasłaniać się przed grzéchem próżniactwa i ciemnoty? Nie, wezwij rozum, aby ci po-

spieszył na pomoc, zanim pochmurne dni przygody nadejdą, zanim zbrojne nadciągną starości hufce, co zamienią dzielną siłę w słabowitość dolegliwą, potężną odwagę w trwożliwość. A czas, ten zwodniczy twój towarzysz, stojąc zdaleka, z szyderstwem przypatrywać się będzie twojemu zwątleniu, znikaniu działalności twojej, chwiejącym się w prochu krokom twoim. Ten to czas, niegdyś tobie poufały, wyprze się ciebie wtedy gdy wypróżnisz kielich własną niegodziwością zatruty, gdy ciężkie jarzmo niedołęztwa, powłokę twoję starga. Same nieprzyjazne tobie kiedyś myśli, co młodość twoję wrogom zaprzedały, co obojętnie na twoję patrzały boleść, odmienią teraz własność swoję, poznając złe tobie wyrządzone, a patrząc na zadane ci rany, wołać będą: „Cóżeś my czyniły? jakżeś my mogły puścić dni upłynione bez podbicia ich prawemu przewodnictwu, dni nie-

równie lepsze od obecnych, sposobne do działań i zbiorów przemożnych".

Azaliż rachować na to możesz, że dni młodości ciągnąć się będą długiém nieba pasmem, że dość jest czasu do unikania złego a wykonywania dobrego, że długa jeszcze nadzieja aby poprawić jutro błędy dzisiejsze, że dostateczną masz władzę, dziś jeszcze ale nieco później porzucić zamysły niesforne, czyny przewrotne? O jak fałszywa byłaby *ta rachuba! Cieniem bowiem* są dni nasze na ziemi, a im więcéj zaniedbujesz wykonania dobrego, im je na późniejszą odkładasz przyszłość, tém bardziéj się od niego cofasz; im więcéj w siebie wmawiasz, że po *załatwieniu téj lub* owéj sprawy, zajmiesz się nauką pożyteczną, tém częściéj zbłądzisz. I kto wie, czy doczekasz się dnia jutrzejszego, czy poranek następny przywita cię jeszcze nieupamiętały! jako właściciela najmniejszéj cząstki tego co dziś posia-

dasz. Zastanów się człowiecze! czy nie ufasz światu, który bynajmniej nie jest własnością twoją? Wszelka nadzieja osiągnienia kiedyś prawdziwego użytku i zbawienia, jest płonną, jeśli natychmiast ratować się nie będziesz.

ROZDZIAŁ XXII.

Serce moje! ty, co jak uważam, pragnąc udoskonalenia władz duszy, lubisz zarazem drzymać *na łonie czasu, wśród pieszczot* jego oblubieńców; i tak, chcąc uchwycić pierwsze, nie możesz się od drugiego oderwać, zbliż się do mnie, wielką *udzielę ci radę, jak* różne to żądanie pogodzić i osięgnąć. Muszę *ci atoli na wstępie* oznajmić: że owe postępowanie twoje, o gorzkie przyprawia mnie zmartwienie. Jakże możesz się dać namówić sykaniu węża, którego jadowita zdrada, od samego nastania jego, jest tobie znana? jakże powodo-

wać się rykiem chuci zwierzęcych, których szkodliwej nikczemności już doświadczyłeś, a jednak za podstawy postępowania, ich używasz? Co za popędliwe uganianie się za znikomą przyjemnością! co za łaknienie wylewów rozkoszy, co za chęć naśladowania owej zgrai nikczemnych towarzyszów twoich, którzy rozproszeni po świecie, jedną chciwością zysku przejęci, albo zwołują majtków i sterników, nabywają maszty i żagle, aby liczne wysyłać na morze okręty, dla sprowadzenia złota i innych kosztowności; albo na samym lądzie, po różnych miastach, natrętnych ustanawiają zwolenników, dla ułatwienia sobie pożądanych zbiorów. Lecz jakiż prawdziwy pożytek przynoszą te zabiegi około dostąpienia owych żądz próżnych, owych rozkoszy światowych, które wszystkie łudzącą tylko są igraszką? Serce moje! zaprawdę, całą tą dążnością twoją ku zaspokojeniu żądz

zmysłowych, nabiéraniu potęgi i sięganiu do wysokości, zdradzasz twoję względem mnie nielitość; podajesz mi za napój truciznę płynącą z przywyknienia do próżniactwa, goryczą zazdrości przesycasz mię. Słuchaj przeto rady mojéj: oddaj się z pilnością naukom użytecznym, staraj się, aby nabycie tego, co posiadać możesz, było sprawiedliwém, zadaj sobie pracę acz mozolną ku wykonaniu tego co sile twojéj odpowiada, niechaj cię w tém nic wstrzyma, ani słabość umysłu, ani gnuśność ciała. Nie spuszczaj téj prawdy z oka, że daleko więcéj pada ofiar nieszczęśliwych z rozpaczy i lenistwa, aniżeli z wyroków losu, w których jedynie nierozsądek pociechy szuka. Ufaj najszczerzéj twojemu Twórcy, skutkom pilności i pomocy rozwagi, bo od nich błogosławieństwo zależy. Bóg chcąc pobłogosławić człowiekowi, zsyła mu pomoc swoję do wykonywania dzieł, jakich się czynnie podejmuje. W czy-

nach więc łaska Boża go wspiera; nie pogrążonemu w próżniactwie obiecuje pismo święte ową pomoc, ale odznaczającemu się pilnością.

Nie daj się więc uwieść próżniactwu i gnuśności wmawiającym w ciebie, że z biegiem czasu toczy się koło losu, którego wyroki niby stale są oznaczone, i że wszelkie przeciw nim usiłowania byłyby próżne. Zdanie takie jest udziałem ludzi nierozsądnych, *ludzi pozbawionych wszelkiego* poznania, któreby im mogło objaśnić tajemnicę przeznaczenia i właściwą utorować drogę do wieczności. Ludzie tacy brną w ciemności losu i odmiennych przygodach; *dotknięci* ciemnotą, *jak niewidomi* macają wśród blasku słońca. Nie mogą trafić do podwoi stojących tuż przed niemi otworem i łacny wskazujących powrót na drogę prawą, która od takich jak oni istot, zawsze będzie daleka. Wtedy dopiéro, kiedy nędza im dokucza,

kiedy ostatnią już zgubą są zagrożeni, rozwodzą się w szemraniach przeciw losowi, a wyciągając rękę ku niebu, dla usprawiedliwienia losu swojego, w te odzywają się słowa: „Jesteśmy niewinni, cóż nam było „czynić kiedy Bóg tak postanowił? Jakichże „jeszcze potrzeba było wysileń, jakiego na„tężenia umysłu, któregobyśmy nie używali? „Lecz próżną jest chluba bohatera w dniu „nieszczęścia, marnością pomoc ludzka „w czasie niedoli. *Sam Bóg złe przygody* „zsyła, daremna wszelka przezorność na„przeciw nieodmiennemu przeznaczeniu, sła„bość nasza uchylić go nie podoła, wyroki „najwyższe są *stałe, my* niedołężni."

Nędzny zaiste taki rodzaj człowieczy; niegodny politowania dla ogromu nierozmysłu swojego. Nosi ostrze w boku, cierń w oczach, a nie pojmuje co mu dolega.

ROZDZIAŁ XXIII.

Czemuż narzeka człowiek, kiedy zdolnością swoją dostąpić może tego, co mu jest użytecznem, a wystrzegać się tego, co mu szkodzi? kiedy władza rozumu jego dosyć jest płodną w pomysły i układy, aby dobre udoskonalać a złe usuwać. Dlaczegoż martwić się przypadkami, które utrudzając sprawy nasze, grożą zniweczeniem pomyślnego ich skutku, kiedy tém właśnie zmartwieniem samochcąc szlachetnéj pozbawiamy istotę naszą własności, bo towarzyszące zwykle zmartwieniu brzemię lenistwa, hamuje potrzebną w obrotach zwinność; kiedy przez to jakby rozmyślnie poznanie nasze nadwerężamy, jakby z upodobaniem próżne czynimy zabiegi dla przywalenia się całym ogromem nieszczęścia. Pomnij więc serce moje! że nie powinnoś zostawić skuteczności działania biegowi czasu, bez namysłu i dokładnéj rozwagi; sama zaś rozwaga bez usiłowania ku czyn-

nemu wykonaniu rzeczy jest błahą. Połączenie dopiéro tego dwojga, nazywa pismo święte „duchem rozwagi i siłą działalności.” Rozum zatém leniwca, podobnym jest do przyprawionych mrówce skrzydeł, lub do pochodni w ręku niewidomego, nieprzynosząc im żadnéj pomocy, żadnego pożytku, są raczéj dla nich ciężarem.

Człowiecze! zważ na to dobrze, że Bóg wywyższył cię nad inne stworzenia, nadaniem swobodnéj *woli do wyboru między dobrem a złem*. Patrząc na to wysokie nad tobą rozpostarte niebo, na te świetne w wysokiéj odległości rozsiane gwiazdy, nie sądź, idąc za *zdaniem* dawnych astrologów, że wola twoja ich ustawom ulega. *Tobie samemu* Bóg ziemię poruczył, one żadnéj nie mają władzy, żadnego zniewalającego wpływu na to wszystko co od nadanéj tobie woli swobodnéj zawisło. Obiérając sobie drogę prawą, trzymając się z ścisłą rozwagą ście-

szki należycie utorowanej, o jak obfite błogosławieństwo towarzyszyć będzie rozbiorowi myśli twoich, dobremu ich użyciu! Czyny bowiem twoje nie idą w niepamięć, sam Bóg je liczy, rozpoznaje. Jeżeli zaś niedojrzałe zbierasz myśli, i używasz ich jak człowiek odurzony bez wyboru, bez rozwagi; jeśli to co przypadkowe nastręcza ci natchnienie głosisz, i do niego się przywiązujesz, natenczas jedna tylko hańba może być udziałem twoim. Zamiast co na polu walki światowéj powinieneś był zbierać plony obfite i zachować je jako potrzebne zasoby, skutkiem porywczéj skwapliwości z niczém powracasz; owszem ku wspólnéj sromocie naszéj znajdujesz upodobanie w rzeczach nam przeciwnych, sam niszczycieli naszych spładzasz. Możemyż więc więdnienie kwiatu szczęścia naszego, wyższemu przypisać rozporządzeniu, kiedy w letargu gnuśności marzymy? przecież Bóg nie na to, aby marzenia nasze wykładał. Nie, przeciw nam

samym powinniśmy szemrać, lecz nie przeciw Bogu.

ROZDZIAŁ XXIV.

Udaj się serce moje! do grona mędrców, zapragnij przyjemnéj ich nauk słodyczy, garnij z wytrwałością prawidła ich postępowania, a imiona ich, niechaj ci jak sztandar przewodniczą. Gromadź lube skarby ich rozwagi, niechaj zadowolenie ich stanie się dla ciebie bodźcem do gorliwego naśladowania wzniosłego ich przymiotu, a uniesienie w napominaniu, miłym powodem do pokornéj uległości. Samo nawet złorzeczenie ich przyjm niejako za błogosławieństwo, ich zaś naganą raduj się jakby dobrem nieoszacowaném. Z źródła bowiem poznania ich, płynie dla ciebie zbawienie, a jasne ich rozprawy zaszczepią w tobie korzenie prawdy.

Przedewszystkiém atoli wzmacniaj się serce moje w wierze (*).

(*) W następującém zakończeniu, autor przedstawia i objaśnia skład 13 artykułów wiary, lud starozakonny obowiązujących.

1. Że istnieje Istota najwyższa, będąca nieodzowną własnego bytu i wszelkich przyczyn przyczyną; Istota nieodmienna, w doskonałości swojéj nieograniczona, któréj żadna z rozumnych nawet stworzeń bynajmniéj pojąć nie zdoła.

2. Że Istota ta (zwana Bóg), nie jest ciałem, ani siłą do naszych sił podobną, bądź złożoną, bądź niezłożoną.

3. Że ona jest jednotliwością, ze wszech miar nierozdzielną, i że bynajmniéj nie można jéj przypisywać własności, w którąby wchodziła jakaś względność przypadku lub rozkładu cząstkowego.

4. Że zna każdy z naszych uczynków, każdą myśl naszę.

5. Że wymierza nagrodę i karę ze sprawiedliwością i łaską wedle najwyższéj mądrości swojéj.

6. Że Istota ta jest odwieczną i wiecznie istnieć będzie.

7. Że téj tylko Istocie cześć Boża należy: wszystko zaś oprócz Niéj jest stworzeniem czci takiéj niegodném.

8. Że znajdują się Anioły różnego wysokiego rzędu, których pochodzenie jest święte, nic wspólnego z poziomością niemające; że wybrani są przez samego Boga, aby po nim piérwsze w stworzeniu zajmowali miejsce, i aby za ich pośrednictwem, najcelniejsze ciała świata odbiérały potrzebną do utrzymania się siłę. *Że jeden niższego rzędu* ustanowiony jest przez Boga, aby się opiekował naszym rozumem, naszym bytem, naszém doskonaleniem się i przyszłą trwałością. *Że człowiek* jest utworem najszlachetniejszym zpośród *stworzeń same* w sobie znikomych, to zaś co w stworzeniu jest nieznikomém w godności go przewyższa (*)

(*) Rozumie się: istoty duchowe, które odwieczny ich mistrz nieznikomością obdarzył.

Że pokolenie Izraela, mianowane (w piśmie stém) zgromadzeniem Bożém, *trzodą* Najwyższego, stanowiło niegdyś najcelniejszą część rodu ludzkiego, i dlatego szczególną Opatrznością i ścisłém wejrzeniem w czyny jego, było zaszczycone. Że przez miłosierdzie Boga i przez miłość jego ku patryarchom, odznaczył on to pokolenie nadaniem mu zakonu świętego, *który*

9. Odmianie nie ulega.

10. 11. Że nadanie *tego zakonu* uskuteczniło się przez pastérza najwznioślejszego, będącego najwyższym z proroków, którzy kiedykolwiek istnieli. Że Izraelici posiadali krainę wyborną i rozległą, *podobną do czystego źródła, z którego* obok doskonałości wyższej, dobro ziemskie płynie. Ze się odznaczali prawdziwą mądrością i pojęciem czystém, i dlatego zwano ich wtedy ludem roztropnym i mądrym. Później atoli, gdy pomroczne obłoki ich grzechów utworzyły zasłonę między

światłem Bożem a niemi, promienie Opatrzności całkiem prawie względem nich zagasły i zbyt gorzkim oddani byli losom. Kraj ich ohydną stał się pustynią, słabła w nich siła poznania prawd i tajemnic zakonu, ich mądrość i roztropność znikły, a ciążąca na nich kara, tego doszła stopnia, że okryci pogardą i nienawiścią w cudze rozproszeni zostali kraje.

12. Że nadejdzie *czas*, w którym owe świetne zalety *w dawnéj zawitają własności*, że królestwo w Jerozolimie przywrócone będzie, mądrość tam zakwitnie a Opatrzność Boża zajaśnieje. W owym czasie zbawienia *ludu rozproszonego* przez Pana Zastępów, które bodajbyśmy własnemi *ujrzeli* oczyma, wzrok duszy prawdziwemi tajemnicami nauki Bożéj, oświecony będzie. Wreszcie:

13. Że główna treść dobra doczesnego, stanowić będzie wskrzeszenie zmarłych, któ-

rzy w dawnéj swéj powłoce cielesnéj, duszą swoją ożywieni, zmartwychwstaną, aby okazać wzniosłe cuda Przedwiecznego.

Zamykając rzecz niniejszą przestrzegam cię serce moje, abyś się ze wszech stron trzymało nauk wiary ustalonych przez ostatniego z naszych przewodników religijnych, znanych z przydomku *Gaonym* (*) mianowicie słynącego teologa Mojżesza Majmonides, który powagą swoją owych gaonym przewyższa, a z którym żaden mędrzec izraelski, od czasu zakończenia układu talmudycznego, aż dotąd, w równi iść nie może.

Tyle jestem pewny, że przebywając w świątyni mądrości i nauk zakonnych, prawdziwą oddychać będziesz bojaźnią Boga.

(*) Wyraz ten objaśniłem we wstępie do pracy niniejszéj na str. 26.